

Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi

Kolobarić, Dajana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:892094>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Dajana Kolobarić

Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi

Diplomski rad

**Zagreb
2020.**

Dajana Kolobarić

Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistre edukacije geografije

**Zagreb
2020.**

Ovaj diplomski rad izrađen je u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: nastavnički* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Vesne Bilić

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi

Dajana Kolobarić

Izvadak:

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada je ispitivanje iskustva nastavnika geografije s nasiljem u školi. Ciljevi rada su utvrditi prevalenciju različitih vrsta nasilja nad nastavnicima geografije te ispitati njihova dosadašnja iskustva. U teorijskom dijelu definirano je nasilje nad nastavnicima, analizirani su glavni rizični čimbenici i najčešće posljedice viktimizacije, a dane su i preporuke za prevenciju. U empirijskom istraživanju kombinirane su kvalitativna i kvantitativna metoda. Rezultati istraživanja pokazuju da je 64% ispitanih nastavnika geografije bilo izloženo nasilju tijekom radnog vijeka. Nastavnici geografije najčešće su izloženi verbalnom nasilju, a najrjeđe seksualnom. Prema samoiskazu nastavnika, najčešći počinitelji su učenici, a zatim njihovi roditelji. Također je utvrđeno da nastavnici nisu zadovoljni preventivnim mjerama i radom Ministarstva znanosti i obrazovanja. Ističu nužnost zakonskih promjena i veće podrške nastavnicima.

60 stranica, 7 grafičkih priloga, 4 tablice, 30 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: školsko nasilje, viktimizacija nastavnika, iskustvo nasilja, geografija

Voditelj: prof. dr. sc. Vesna Bilić

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Vesna Bilić
prof. dr. sc. Zoran Curić
doc. dr. sc. Ružica Vuk

Tema prihvaćena: 7. 2. 2019.

Rad prihvaćen: 2. 7. 2020.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

The experience of geography teachers with school violence.

Dajana Kolobarić

Abstract: The subject of this survey is the experience of geography teachers with school violence. The main purpose of this survey is to determine the prevalence of different types of violence against geography teachers and to examine the experience of geography teachers with school violence. After defining teacher violence, the survey provides an overview of the main causes and most common consequences of teacher victimization and makes recommendations for the prevention of violence in schools. This empirical study combines qualitative and quantitative methods. Survey results show that 64% of geography teachers have been exposed to violence during their working time. Geography teachers are most often exposed to verbal violence and least often to sexual violence. According to teachers' self-statements, the most common perpetrators are students and then their parents. Also, it was found that teachers were not satisfied with the preventive measures and the work of the Ministry of Science and Education. They emphasize the need for legal changes and greater support for teachers.

60 pages, 7 figures, 4 tables, 30 references; original in Croatian

Keywords: school violence, teacher victimization, violence experience, geography

Supervisor: Vesna Bilić, PhD, Full Professor

Reviewers: Vesna Bilić, PhD, Full Professor
Zoran Curić, PhD, Full Professor
Ružica Vuk, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 07/02/2019

Thesis accepted: 02/07/2020

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

ZAHVALE

Veliko hvala svima onima koji su vjerovali u mene i pružali mi podršku tijekom svih godina studiranja. Bez vas sve ovo ne bi bilo moguće. Posebno se zahvaljujem mentorici prof. dr. sc. Vesni Bilić na nesebičnoj pomoći, podršci i razumijevanju.

Od svih dosad stečenih titula, dvije su mi ipak najdraže. One životne. Zato ovaj rad posvećujem onima koji su uvijek bili tu, svojim roditeljima Stjepanu i

Sladani te bratu Luki.

Zbog vas sam to što jesam.

Hvala vam.

Iv 17, 10 ♥

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Predmet istraživanja	2
1.2. Prostorni i vremenski obuhvat istraživanja	2
1.3. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature	2
2. Obilježja nasilja nad nastavnicima	10
3. Oblici nasilja nad nastavnicima	11
3.1. Klasični oblici nasilja nad nastavnicima	11
3.2. Elektroničko nasilje	13
4. Teorijski pristupi	15
5. Rizični i zaštitni čimbenici nasilja nad nastavnicima	16
6. Posljedice nasilja nad nastavnicima	18
7. Prevencija nasilja nad nastavnicima	20
7.1. Definiranje i razlikovanje primarne, sekundarne i tercijarne prevencije	21
7.2. Višedimenzionalnost i suradnja – preduvjet uspješne prevencije	22
7.3. Važnost edukacije nastavnika i roditelja	24
8. Metodologija istraživanja	27
8.1. Ciljevi i istraživačka pitanja	27
8.2. Metode istraživanja	27
8.3. Instrumenti	28
8.4. Uzorak	29
8.5. Postupak	29
8.6. Sudionici anketnog istraživanja	30
8.7. Sudionici kvalitativnog istraživanja	31
9. Rezultati istraživanja	32
9.1. Rezultati kvantitativnog istraživanja	32
9.1.1. Izloženost nastavnika geografije nasilnom ponašanju	32

9.1.2.	<i>Počinitelji nasilja nad nastavnicima geografije</i>	34
9.1.3.	<i>Stavovi nastavnika geografije o rizičnim čimbenicima nasilja nad nastavnicima</i> 35	
9.1.4.	<i>Stavovi nastavnika geografije o prevenciji nasilja nad nastavnicima</i>	36
9.2.	Rezultati kvalitativnog istraživanja	38
9.2.1.	<i>Obrazovanje</i>	38
9.2.2.	<i>Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi</i>	40
9.2.2.1.	Izloženost nastavnika geografije nasilju učenika	41
9.2.2.2.	Izloženost nastavnika geografije nasilju roditelja učenika	42
9.2.2.3.	Izloženost nastavnika geografije nasilju kolega, ravnatelja i ostalog školskog osoblja	43
9.2.3.	<i>Posljedice doživljenog nasilja</i>	45
9.2.4.	<i>Socijalna podrška</i>	46
9.2.5.	<i>Čimbenici rizika koji se povezuju uz nasilje nad nastavnicima</i>	47
9.2.6.	<i>Nezadovoljstvo preventivnim mjerama i radom Ministarstva znanosti i obrazovanja</i>	49
10.	Rasprava	53
11.	Zaključak	55
	LITERATURA:	57

1. Uvod

U posljednjih nekoliko godina sve je više žrtava različitih oblika agresivnog i nasilnog ponašanja. Često slušamo o nasilju u obitelji, nasilju nad djecom i među djecom, a u posljednjih nekoliko mjeseci posebna je pozornost stavljena na nasilje nad nastavnicima¹. Stječe se dojam da je nasilje problem modernog društva i suvremenog doba, međutim nasilna ponašanja prisutna su još od prvih kultura i civilizacija. Ipak, sustavno istraživanje nasilja započelo je razmjerno kasno, krajem prošlog stoljeća. Razlozi kasnijeg istraživanja nasilja na našim prostorima leže u ideologiji socijalizma, koja je poticala prosocijalno ponašanje i humanizam. Sukladno tome, nije uključivala podatke o nasilju u društvu (Mikuš Kos, 2004). Nažalost, novija istraživanja pokazuju da svi oblici nasilja, uključujući nasilje u školama, imaju tendenciju porasta.

Nasilje u školama obuhvaća svaki oblik nasilnog ponašanja koji remeti odgojno-obrazovni proces i realizaciju odgojno-obrazovnih ishoda. Jedan od oblika školskog nasilja je i nasilje nad nastavnicima. Na porast stope viktimizacije nastavnika svakako je utjecao i njihov promijenjeni položaj u procesu odgoja i obrazovanja. U sklopu odgoja usmjerenog prema djetetu, učenici su postali punopravni partneri u odgoju i obrazovanju, čime se umanjuje moć i autoritet nastavnika, a njihova glavna uloga postaje motiviranje, ohrabrivanje, poticanje i usmjeravanje djeteta. Mijenjanje pozicije i raspodjela moći samo su neki od mogućih razloga zbog kojih su nastavnici postali laka meta učenicima i njihovim roditeljima. Nastavnici su vrlo često izloženi različitim oblicima klasičnog (fizičkog, verbalnog, relacijskog te seksualnog) i elektroničkog nasilja. U takvim situacijama nastavnici su nezaštićeni, osuđivani i često prepušteni sami sebi zbog čega doživljavaju ogromne količine stresa, koje se očituju kao psihosomatske tegobe, bihevioralni poremećaji i smanjena kvaliteta poučavanja. Nerijetko se odlučuju i na napuštanje profesije. Vrlo je važno istaknuti da su svi nastavnici u opasnosti da postanu žrtve nasilnog ponašanja, pa tako i nastavnici geografije. Upravo zbog toga nasilje nad nastavnicima ne smije biti tabu tema, nego o njemu treba govoriti, a nastavnike poticati na dijeljenje iskustava kako bi se na temelju proživljenog spriječilo novo nasilje. Osvješćivanje društva i akademske zajednice o prisutnom problemu je ključno jer je

¹ U ovome radu pojam 'nastavnik' koristi se za učitelje u osnovnim školama i za nastavnike u srednjim školama. Također, obuhvaća oba spola, osim ako nije drugačije naznačeno.

podizanje svijesti i ukazivanje na nužnost intervencije prvi korak prevencije, odnosno prvi korak prema većoj zaštiti nastavnika, a samim tim i prema produktivnom, kvalitetnom i uspješnom obrazovnom sustavu.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je izloženost nastavnika geografije nasilju u školi. Nasilje u školi obuhvaća nasilje nad djecom, nasilje među djecom i nasilje nad nastavnicima. U ovome radu pozornost je usmjerena na nasilje nad nastavnicima geografije koje doživljavaju od učenika i/ili njihovih roditelja, kolega, stručnih suradnika i ravnatelja škole. Najprije će se ispitati izloženost nastavnika geografije nasilnom ponašanju u dosadašnjem radnom vijeku, a zatim se istraživanje okreće pojedinačnim iskustvima nastavnika geografije pomoću kojih će se utvrditi kako je doživljeno nasilno ponašanje utjecalo na njihovo poučavanje, fizičko i psihičko funkcioniranje. Rad će ispitati i razinu podrške koju su im pružili kolege, stručni suradnici i ravnatelj škole, zatim koji su – prema njihovu mišljenju – glavni uzroci nasilnog ponašanja učenika i/ili roditelja, kolega, stručnih suradnika i ravnatelja škole te naposljetku što je, prema njihovu mišljenju, ključno u prevenciji takvog ponašanja.

1.2. Prostorni i vremenski obuhvat istraživanja

Kvantitativno istraživanje provedeno je na čitavom području Republike Hrvatske putem online ankete, u razdoblju od 27. 1. 2020. do 5. 2. 2020. godine. Kvalitativni dio istraživanja proveden je na području Vukovarsko-srijemske županije, tijekom veljače 2020. godine.

1.3. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature

Većina istraživanja koja se bave problemom nasilja u školi usmjerena su na nasilje među djecom. Viktimizacija² nastavnika poprilično je zanemarena i nedovoljno istražena. Ipak, provedene studije (Chen i Astor, 2009; Wilson i dr., 2011; McMahon i dr., 2014;

² Učestalost bivanja metom raznih oblika agresivnog ponašanja (Steffgen i Ewen, 2007)

Moon i McCluskey, 2014; Espelage i dr., 2013; Bilić, 2016) pokazuju da se radi o problemu globalne razine. Najviše istraživanja provedeno je na području SAD-a.

Jedno od istraživanja u SAD-u (McMahon i dr., 2014) pokazuje da je čak 80 % nastavnika doživjelo neki oblik nasilnog ponašanja u razdoblju od jedne školske godine. Da to nije iznimka – pokazuje istraživanje u Kanadi, koje je dalo gotovo identične rezultate. U Kanadi se 80 % ispitanih nastavnika barem jednom tijekom svog radnog vijeka suočilo s nasiljem (Wilson i dr., 2011). Slični rezultati dobiveni su i u istraživanju Berlande i dr. (2019), u Italiji, na uzorku od 1360 nastavnika. Prema njihovu mišljenju, nasilje je doživjelo 84,8 % talijanskih nastavnika unutar 12 mjeseci prije provedbe istraživanja. Ovakvi podaci sugeriraju da su stope izloženosti nasilju i dalje visoke, unatoč sve češćem skretanju pozornosti na ovaj društveni problem. To potvrđuje i meta analiza (Longobari i dr., 2019 prema Berlanda i dr., 2019) kojom su analizirani rezultati iz 24 istraživanja. Analizom je utvrđeno da se učestalost nasilja nad nastavnicima u posljednje dvije godine kreće od 20 % do 75 %, odnosno zbirna, prosječna prevalencija iznosi 53 %. Rezultati ranije provedenih istraživanja otkrivaju da je nasilje prisutno i na Istoku. Na Tajvanu je tijekom jedne godine 59,7 % učenika sudjelovalo u nasilju nad nastavnicima (Chen i Astor, 2009), a istraživanje provedeno na reprezentativnom uzorku u Južnoj Koreji (Moon i McCluskey, 2014) pokazuje da je trećina ispitanih nastavnika bila izložena nekom obliku nasilnog ponašanja. To je poprilično iznenađujuće jer su na tim prostorima nastavnici izrazito cijenjeni. Međutim, provedena istraživanja pokazuju da ni tamošnji nastavnici nisu pošteđeni nasilnog ponašanja. U Slovačkoj je 49 % nastavnika barem jednom bilo u poziciji žrtve (Dzuka i Dalbert, 2007 prema Wilson i dr., 2011), a nešto niže stope zabilježene su u Finskoj, gdje je 25,6 % nastavnika doživjelo nasilje (Kauppi i Porohola 2012 prema Lokmić, Opić i Bilić, 2013).

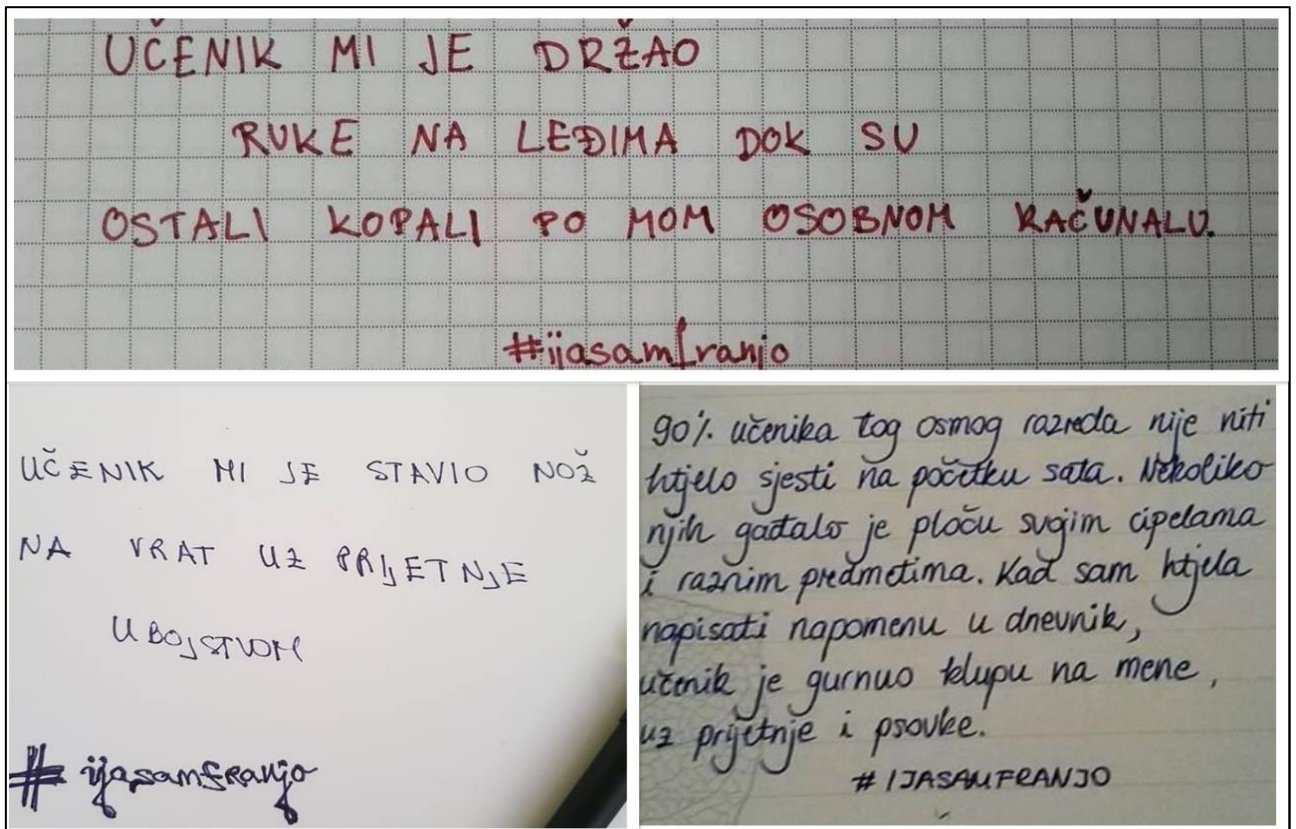
Ni u Hrvatskoj nasilje nad nastavnicima nije rijetkost. Prema istraživanju koje je provelo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta tijekom 2003/2004. školske godine – razrednici su u 22,2 % slučajeva primijetili neki oblik viktimizacije nastavnika koju su izazvali učenici, dok je nasilno ponašanje roditelja primijećeno u 10,3 % slučajeva (Bilić, 2007). Deset godina kasnije, 2013. godine, provedena studija pokazuje da je čak 74,3 % zagrebačkih nastavnika doživjelo učeničko nasilje u razdoblju od jedne školske godine (Lokmić, Opić i Bilić, 2013). Slične rezultate dobiva Bilić (2016) u studiji iz koje je vidljivo da je 72,8 % nastavnika tijekom radnog vijeka doživjelo barem jedan oblik

učeničkog nasilja, a 53,6 % roditeljskog. Podatci o visokim stopama nasilja nad nastavnicima dobiveni su i u istraživanju koje su Ljubin Golub, Olčar i Bezak (2016) provele na uzorku od 209 učitelja viših razreda osnovne škole i srednjih škola. Rezultati pokazuju da je 56 % nastavnika doživjelo neki oblik nasilja učenika ili njihovih roditelja.

Tab. 1. Prevalencija nasilja nad nastavnicima u različitim državama

Zemlja	Udio nastavnika koji su doživjeli nasilje	Izvor
SAD	80 %	McMahon i dr., 2014
Kanada	80 %	Wilson i dr., 2011
Italija	84,8 %	Berlanda i dr., 2019
Hrvatska	72,8 %	Bilić, 2016
Slovačka	49 %	Dzuka i Dalbert, 2007 prema Wilson i dr., 2011
Finska	25,6 %	Kauppi i Porohola 2012 prema Lokmić, Opić i Bilić, 2013

Sva istraživanja ukazuju na prisutnost nasilja nad nastavnicima u hrvatskim školama, a dodatna potvrda takvih rezultata dogodila se u prosincu 2018. godine, kada se čakovečki nastavnik Franjo Dragičević obračunao sa svojim učenicima (Gelenčir, 2018). Profesorova reakcija nije bila primjerena, međutim ona je bila posljedica višestrukog nasilja koje je doživio od spomenutih učenika. Nedugo nakon toga javili su se brojni nastavnici koji se svakodnevno suočavaju s problemom nasilja u školama te je pokrenuta online kampanja pod imenom '#ijasamfranjo' (sl. 1). Najekstremniji primjer nasilja nad nastavnicima u Hrvatskoj zasigurno je ubojstvo varaždinskog profesora geografije 2001. godine, kojeg je učenik ubio zbog treće zaključene ocjene 'nedovoljan' (Vesić, 2018).

Sl. 1. Iskustva nastavnika okupljenih u kampanji 'ijasamfranjo' s nasiljem u školi

Izvor: Gelenčir, 2018

Analizirana istraživanja ukazuju da je od klasičnih oblika nasilja nad nastavnicima najučestalije verbalno nasilje, a ono varira od 14,7 % u Turskoj (Mehmet, OS, 2012 prema Lokmić, Opić i Bilić, 2013), preko 23,9 % u Luksemburgu (Steffgen i Ewen, 2007), 65 % u Hrvatskoj (Bilić, 2016), 80,6 % u Italiji (Berlanda i dr., 2019) do 85 % u Irskoj (O'Doed Lernihanm, 2011 prema Garrett, 2012) te ekstremno visokih 95 % u Walesu (Miloudi, 2009 prema Garrett, 2012).

Fizičko nasilje bilježi nešto nižu stopu učestalosti i kreće se od 4 % u Luksemburgu (Steffgen i Ewen, 2007), preko 6,3 % u Turskoj (Mehmet, OS, 2012 prema Lokmić, Opić i Bilić, 2013), 9 % u Irskoj (Garrett, 2012), 17,9 % u Sloveniji (Pšunder, 2000 prema Bilić, 2007), 27 % u Kanadi (Wilson i dr., 2011) do 44 % u SAD- u (Espelage i dr., 2013) i 48,5 % u Italiji (Berlanda i dr., 2019).

O seksualnom nasilju, koje uključuje činove s kontaktom i činove bez kontakta, rijetko se govori – što se opaža i u pregledu dosadašnjih istraživanja. Kivivuori (1997 prema Garrett, 2012) saznaje da je u Finskoj 7 % nastavnika tijekom radnog vijeka bilo seksualno uznemiravano; isti postotak nastavnika suočio se sa seksualnim nasiljem u Luksemburgu (Steffgen i Ewen, 2007), a novija istraživanja pokazuju da je stopa učestalosti u SAD-u nešto viša i iznosi 11 % (Moon i McCluskey, 2018).

Za razliku od klasičnih oblika nasilja, elektroničko nasilje razmjerno je nova pojava koja se javila zahvaljujući tehnološkoj i digitalnoj revoluciji. Gotovo da nema osobe koja danas ne posjeduje pametni telefon / laptop i nema pristup internetu. Iz dana u dan raste i vrijeme provedeno na internetu i društvenim mrežama. Međutim, unatoč raširenosti i popularnosti tih modernih komunikacijskih sredstava, iznimno mali broj istraživanja usmjerio je pozornost toj vrsti nasilnog ponašanja. Jedan od rijetkih primjera je istraživanje provedeno 2013. godine u kojem je sudjelovalo 2379 nastavnika iz 24 države, od kojih je 20 % ispitanih nastavnika doživjelo elektroničko nasilje ili pak poznaje nekog od takvih nastavnika (Norton Online Family Report, 2011 prema Garrett, 2012). Gotovo identični rezultati dobiveni su u Hrvatskoj. Prema samoiskazu hrvatskih nastavnika, njih 21,4 % zlostavljano je putem elektroničkih uređaja (Bilić, 2016).

Kao što je već istaknuto, svaki nastavnik u bilo kojem trenutku može postati žrtva nasilja. Međutim, istraživanja pokazuju da su određene skupine nastavnika izloženije nasilnom ponašanju s obzirom na njihove sociodemografske karakteristike (spol, vrsta škole u kojoj rade, sredina u kojoj se ta škola nalazi, dužina staža, vrsta nastave i sl.). Kada je riječ o spolu nastavnika, rezultati studija nisu konzistentni. Dio istraživanja (Moon i McCluskey, 2018; Galand i dr., 2007 prema Ljubin Golub, Olčar i Bazak, 2016; O i Wilcox, 2018) pokazuje da spol nije značajno povezan s viktimizacijom nastavnika. S druge strane, neka istraživanja (Wilson i dr., 2011; Dworkin i dr., 1988 prema Moon i McCluskey, 2014) upućuju na to da nastavnici (muškarci) doživljavaju od učenika više nasilja, posebice kada su u pitanju verbalne prijetnje i nepristojne primjedbe. Suprotno tome, pojedina istraživanja ukazuju na veće stope nasilja nad nastavnicama (Moon i McCluskey, 2014). Osvrćući se na radni vijek ili dužinu staža nastavnika, većina provedenih istraživanja (Moon i McCluskey, 2018; Lokmić, Opić i Bilić, 2013., Ljubin Golub, Olčar i Bazak, 2016) pokazuju da se nastavnici s manje nastavnog iskustva češće suočavaju s nasilnim ponašanjem. Ipak, istraživanje Casteel i suradnika (2007 prema O i

Wilcox, 2018), kao i ono koje je na uzorku od 310 nastavnika provela Bilić (2016), donosi oprečne rezultate. U stranim istraživanjima nastavnici viših razreda osnovne škole prijavljuju više nasilja (Moon i McCluskey, 2018; Chen i Astor, 2009) nego njihove kolege u srednjim školama, iz čega proizlazi zaključak da je agresivno ponašanje učenika izraženije tijekom rane adolescencije. Isto se ne može reći za hrvatske nastavnike jer rezultati provedenih studija u Hrvatskoj nisu dosljedni i ujednačeni. Prema Lokmić, Opić i Bilić (2013), učenici se ponašaju jednako nasilno i u osnovnoj i u srednjoj školi, dok Bilić (2016) zaključuje kako je prevalencija nasilja prema nastavnicima veća u srednjim školama. Ljubin Golub, Olčar i Bezak (2016) tvrde da je učestalost nasilnih ponašanja ipak veća u višim razredima osnovne škole, što je u skladu sa stranim istraživanjima. Ovakvi rezultati upućuju na nužnost provođenja dodatnih istraživanja o izloženosti nastavnika nasilju s obzirom na vrstu škole. Studije nisu suglasne ni kada je u pitanju sredina u kojoj se škola nalazi, pa tako neka istraživanja (Wilson i dr., 2011, Espelage i dr. 2013, McMahan i dr. 2014) pokazuju veću izloženost nasilju u urbanim sredinama, a neka (Bilić, 2016) u ruralnim područjima.

Počinitelj nasilja nad nastavnicima može biti bilo koja osoba koja je u doticaju s nastavnikom. Nastavnici najviše nasilja doživljavaju od učenika (Espelage i dr., 2013, McMahan i dr., 2014) a zatim od njihovih roditelja. Međutim, nastavnici ne doživljavaju nasilno ponašanje samo od učenika i njihovih roditelja nego i od ostalog školskog osoblja, uključujući i ravnatelja. U dosadašnjim istraživanjima nastavnici naglašavaju kako je bilo situacija u kojima je ravnatelj/ica škole znao/la za nasilje, ali nastavniku nije pružena podrška. Ravnatelji se često odlučuju na ignoriranje i nereagiranje na problem, pri čemu minimaliziraju incident, osobito kada je počinitelj roditelj učenika. Razlog takvog ponašanja nastavnici vide u tome što se ravnatelj boji roditelja i ne želi uništiti reputaciju škole. Često su stajali i protiv nastavnika zbog straha od reakcije roditelja, pritiska zajednice ili percepcije da nemaju konzistentnu disciplinsku politiku u školi (McMahan i dr., 2017). Kada je riječ o počiniteljima, važno je spomenuti da je visok udio nastavnika koji se suočava s nasilnim ponašanjem više različitih počinitelja (Wilson i dr., 2011), pri čemu pojedina istraživanja (Martinez i dr., 2015 prema McMahan i dr., 2017) naglašavaju da višestruku viktimizaciju češće doživljavaju nastavnici koji imaju manju podršku ravnatelja.

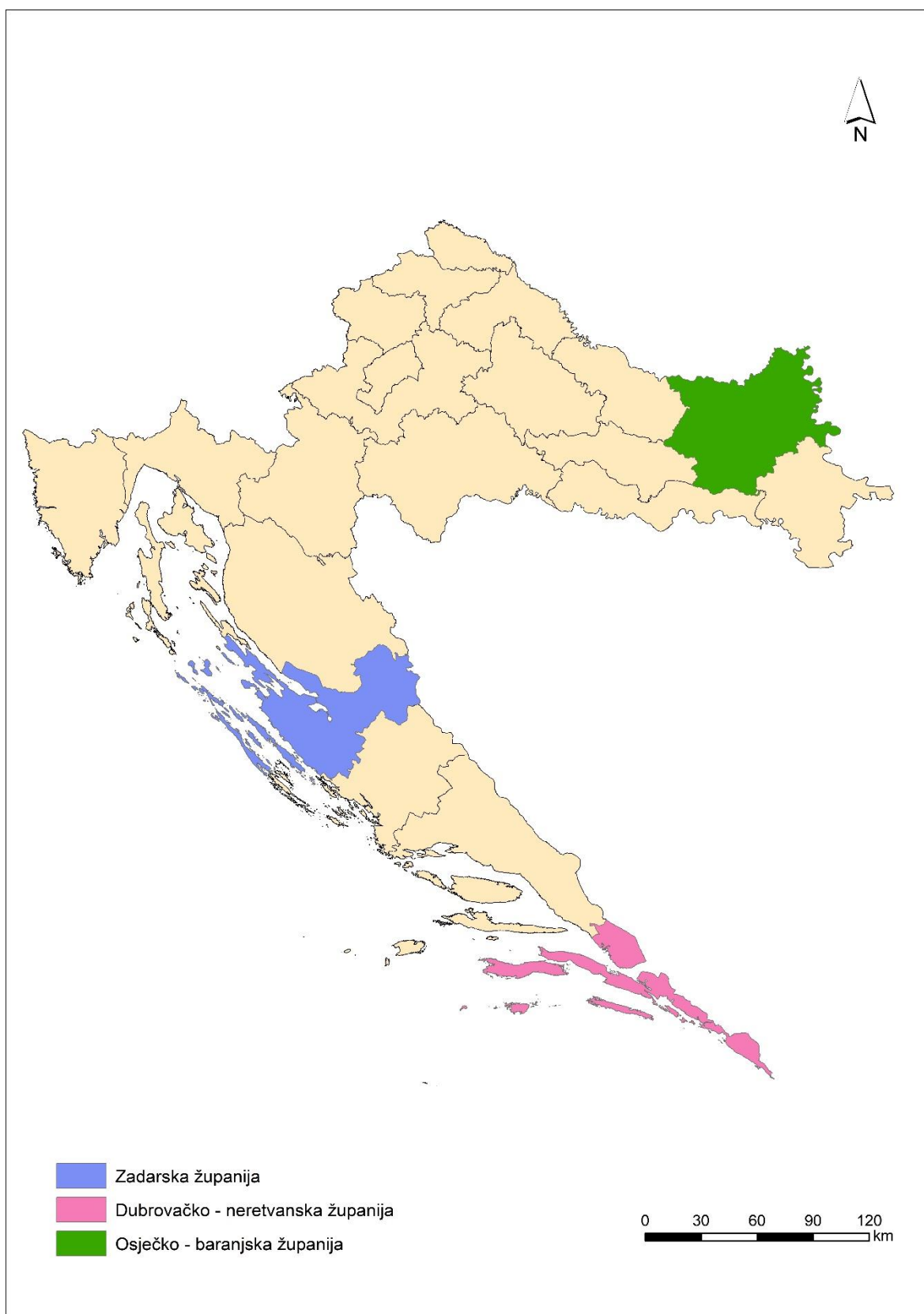
Iako se analizirana istraživanja metodološki razlikuju, neosporna je prisutnost nasilja u školama i učestala viktimizacija nastavnika. Osvrćući se na prijašnja istraživanja, Koiv (2015 prema Bilić, 2016) ističe da su nastavnici sve češće izloženi nasilju učenika, roditelja, kolega i administrativnog osoblja u školama. Sukladno tome očekuje se i veći broj izrečenih pedagoških mjera u školama. Ipak, prema podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, broj pedagoških mjera izrečenih učenicima u razdoblju od 2013/2014. do 2018/2019. školske godine smanjio se za nešto više od 50 %. Na cijelom području Republike Hrvatske mjerom ukora kažnjeno je 9489 učenika³. S druge strane, broj pohvaljenih učenika raste (tab. 2). Geografski gledano, najveći postotak učenika kojima su 2018/2019. školske godine iskazane pedagoške mjere prebiva na području Zadarske, Osječko-baranjske i Dubrovačko-neretvanske županije (sl. 2). Međutim, nije poznato koliko je pedagoških mjera izrečeno zbog neprimjerenog ponašanja prema nastavnicima.

Tab. 2. Pedagoške mjere u Republici Hrvatskoj od 2013/2014. do 2018/2019. školske godine

Školska godina	Kaznene mjere	Pohvale
2013/2014.	76 029	110 249
2014/2015.	66 828	118 164
2015/2016.	49 822	124 134
2016/2017.	40 346	127 929
2017/2018.	37 681	130 518
2018/2019.	37 008	133 874

Izvor: ŠeR, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, siječanj 2020

³ Pedagoška mjera ukora izriče se zbog težeg neprihvatljivog ponašanja, u što se ubraja izazivanje i poticanje nasilnog ponašanja, nasilno ponašanje koje nije rezultiralo težim posljedicama, krivotvorenje ispričnica ili ispitnih materijala, neovlašteno korištenje tuđih podataka za pristup elektroničkim bazama podataka škole bez njihove izmjene, krađa tuđe stvari, poticanje grupnoga govora mržnje, uništavanje službene dokumentacije škole, prisila drugog učenika na neprihvatljivo ponašanje ili iznuda drugog učenika, unošenje oružja i opasnih predmeta u prostor škole ili drugdje gdje se održava odgojno-obrazovni rad (Narodne novine, 2015)

Sl. 2. Županije s najvećim postotkom učenika kojima su izrečene pedagoške mjere u 2018/2019. školskoj godini

Izvor: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, siječanj 2019, DGU-SRPJ, 2013

Prema trenutnim saznanjima, dosad nije provedeno ni jedno istraživanje koje se fokusiralo isključivo na nastavnike geografije pa samim tim nije poznata ni prevalencija nasilja među njima. Također, sva domaća istraživanja provedena su kvantitativno, što znači da se na našim prostorima dosad nije ispitivalo konkretno iskustvo nastavnika. Unatoč tome, očekuju se relativno visoke stope doživljenog nasilja među geografima jer su nasilju najčešće izloženi upravo nastavnici predmetne nastave. Takvi rezultati mogu se objasniti činjenicom da upravo predmetni nastavnici rade s predadolescentima i adolescentima, koji se često suprostavljaju autoritetu odraslih (Koludrović i dr., 2009 prema Bilić, 2016).

2. Obilježja nasilja nad nastavnicima

Nasilje se, prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (2002), definira kao namjerno korištenje fizičke snage ili moći, prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, drugoj osobi, prema grupi ljudi ili zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom. Postoje brojni kriteriji na temelju kojih razlikujemo oblike nasilja. WHO (2002) razlikuje nasilje prema samome sebi, međuljudsko nasilje i kolektivno nasilje. Zečević (2010 prema Žilić i Janković, 2016) nasilna ponašanja dijeli prema funkciji, obliku i usmjerenosti te načinu počinjenja. Pojedini autori govore o pasivnom i aktivnom nasilju (Nedimović i Biro, 2011 prema Žilić i Janković, 2016). Jedan od oblika nasilja je i školsko nasilje, koje se često dijeli na nasilje nad djecom i nasilje među djecom, odnosno vršnjačko nasilje. Međutim, u školsko nasilje ubrajamo i nasilje nad nastavnicima.

Osim nasilja (eng. violence), pojedini autori za ovaj fenomen koriste i izraze poput: viktimizacija⁴ nastavnika (Dworkin i dr., 1988 prema Garrett, 2012), maltretiranje i uznemiravanje nastavnika (Benefield, 2004 prema Garrett, 2012) te učeničko zlostavljanje (Terry, 1998 prema Garrett, 2012). Sukladno tome, ne postoji ni jedinstvena definicija nasilja nad nastavnicima jer svaki autor nasilje interpretira na drugačiji način, ali većina se slaže kako se radi o ponašanju koje uključuje agresivnost, umanjivanje moći i autoriteta nastavnika te namjeru nanošenja štete nastavniku. Također, radi se o ponašanju koje se učestalo ponavlja (Olweus, 1993 prema Garrett, 2012). Nadalje, Rayner (1997 prema

⁴ Učestalost bivanja metom raznih oblika agresivnog ponašanja (Steffgen i Ewen, 2007)

Garrett) naglašava kako se pri procjeni nasilja treba uzeti u obzir percepcija žrtve a ne isključivo namjera počinitelja jer se žrtva može osjećati ugroženo neovisno o namjeri počinitelja. Štoviše, Terry (1998 prema Garrett, 2012) ističe kako su nastavnici u takvim situacijama ograničeni jer im je onemogućen bijeg usred nastave te na taj način postaju zatočenici u vlastitim učionicama.

Objedinjujući dosadašnja istraživanja, Garrett (2012, 22) definira nasilje nad nastavnicima kao „ponavljajuće djelo agresivnog ponašanja usmjereno prema nastavniku od učenika, koje uzrokuje fizičku, psihološku, emocionalnu ili profesionalnu štetu. Takvo ponašanje karakterizira disbalans moći učitelja i učenika, koji se temelji na promatraču nevidljivim čimbenicima i neovisan je o percipiranom nadmoćnom autoritetu nastavnika. Može biti izravno ili neizravno, a nasilnim ponašanjem smatra se svako ponašanje koje nastavnik percipira kao nasilje“. Ozbiljni, izolirani slučajevi također se smatraju nasiljem. Među domaćim autorima temom nasilja nad nastavnicima najviše se bavila Vesna Bilić, koja u jednom od svojih radova definira nasilje nad nastavnicima kao „namjerno neprijateljsko ponavljano postupanje, s ciljem da im se nanese fizička i/ili emocionalna bol te da se naštetí njihovoj dobrobiti, ugledu, dostojanstvu, ali i profesionalnom statusu “ (Bilić, 2015 prema Bilić, 2016, 182).

3. Oblici nasilja nad nastavnicima

Nasilje nad nastavnicima može se kategorizirati u dvije skupine. Razlikujemo klasično i elektroničko nasilje. Svaka od tih kategorija analizirat će se u nastavku rada.

3.1. Klasični oblici nasilja nad nastavnicima

U klasične oblike nasilja ubrajamo fizičko, verbalno, relacijsko i seksualno nasilje. Najčešći počinitelji ovih oblika nasilja su učenici, a zatim njihovi roditelji (McMahon i dr., 2014). Fizičko nasilje podrazumijeva svaki oblik primjene fizičke sile, od gađanja nastavnika papirićima, kredom ili nekim drugim predmetom, štipanja i guranja do ozbiljnih napada sa ili bez težih tjelesnih ozljeda. Bitno je napomenuti i to da u fizičko nasilje ubrajamo i namjerno oštećivanje imovine nastavnika. Posljedice fizičkog nasilja lako se uočavaju, zbog čega se ovaj oblik nasilja lako i prepoznaje. Zbog toga se na njega

najčešće i reagira, a to je jedan od razloga smanjivanja stope učestalosti fizičkog nasilja. De Wet (2010 prema Garrett, 2012) izvješćuje da se nastavnici s fizičkim nasiljem ne suočavaju samo u prostorijama škole, nego ih se često napada i na ulici. Također, učenici povremeno gađaju njihove domove kamenjem i jajima, a imovinu uništavaju grafitima. Dok stope fizičkog nasilja opadaju, nefizički oblici nasilja rastu. Najčešći oblik nasilja s kojim se nastavnici suočavaju je verbalno nasilje, što je vidljivo i iz rezultata dosadašnjih istraživanja (npr. Steffgen i Ewen, 2007; Mooij, 2011; McMahon i dr., 2014; Bilić, 2016; Moon i McCluskey, 2018). Verbalno nasilje podrazumijeva učestalo vrijeđanje nastavnika ružnim, uvredljivim riječima, uznemirujućim imenima ili psovka. Nerijetko su takvi iskazi upućeni i njihovim bližnjima, s ciljem da se nastavnike dodatno povrijedi. Verbalno nasilje nema vidljive posljedice, ali ostavlja posljedice koje teže zacjeljuju i često su puno bolnije od fizičkih posljedica.

Nadalje, u klasične oblike nasilja ubrajamo i relacijsko nasilje. Relacijsko nasilje podrazumijeva emocionalnu manipulaciju kojoj je svrha uništiti socijalne odnose i naštetiti ugledu i profesionalnom statusu nastavnika (Matijević, Bilić i Opić, 2016). Najčešće se iskazuje neizravno širenjem neistina, ismijavanjem ili oponašanjem nastavnika (Matijević, Bilić i Opić, 2016), namjernim ignoriranjem i izoliranjem nastavnika (Sullivan i dr., 2004 prema Garrett, 2012), a neki autori (James i Lawlor, 2008 prema Garrett, 2012) i trajno kašnjenje na sat uvrštavaju u ovaj oblik nasilja. Prema Bilić (2016), u manipulativne aktivnosti možemo ubrojiti i sve prisutnije učeničke i/ili roditeljske prijetnje tužbama. Oni, ucjenjujući nastavnike, žele ispunjenje svojih zahtjeva (npr. veću ocjenu), a – ukoliko se to ne dogodi – slijedi pritužba ravnatelju, obraćanje inspekciji, prosvjetnim vlastima ili medijima. Relacijsko nasilje, kao i verbalno, ne ostavlja fizičke posljedice. Prema provedenim istraživanjima, najčešće dugoročne posljedice su niže samopoštovanje, problemi u socijalnim odnosima, sklonost ovisnostima, depresivnost i suicidalnost (Allen, 2008; Forman i dr., 2004; Galaif i dr., 2001; Moran, Vuchinic i Hall, 2004; Wright i dr., 2009; Dodge-Reyome, 2010; Brezenski i Yeats, 2010 prema Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

O seksualnom nasilju nad nastavnicima najmanje se govori. Jedan od razloga je i pogrešno interpretiranje i shvaćanje te vrste nasilja, odnosno vjerovanje da seksualno nasilje uključuje samo činove s kontaktom. Međutim, osim činova s kontaktom, seksualno nasilje podrazumijeva i seksualne komentare, maštanja i geste (Mooij, 2011). Seksualni

komentari najčešće se odnose na nastavnikov stil oblačenja i fizički izgled, a nisu izuzetak ni komentari o seksualnoj orijentaciji nastavnika. Epstein i Johnson (1998 prema Garrett, 2012) navode da je seksualnost neizbježna, a za nastavnike izuzetno opasna. Općenito govoreći, seksualna objektifikacija danas je sveprisutna, osobito u medijima koji imaju ogroman utjecaj na percepciju društva u cjelini, a samim tim i na percepciju učenika. Objektifikacija je naročito izražena u vrijeme adolescencije. Epstein i Johnson (1998 prema Garrett, 2012) navode da se kod nastavnica uslijed navedene objektifikacije javljaju osjećaji zbunjenosti, uvrijeđenosti, a ponekad i zadovoljstva. S druge strane, 'muški nastavnici' su osobito osjetljivi kada ih učenici etiketiraju kao homoseksualce jer takva etiketa dovodi u pitanje njihovu muškost (Ferfolja, 1998; Lahelma i dr., 2000 prema Garrett, 2012).

3.2. Elektroničko nasilje

Digitalizacija i razvoj suvremene tehnologije doprinijeli su razvitku različitih komunikacijskih platformi i društvenih mreža što je omogućilo prijenos nasilja iz stvarnog u virtualni svijet te razvoj elektroničkog nasilja. Elektroničko nasilje se, prema Lokmić, Opić i Bilić (2013), definira kao namjerno nanošenje boli i štete, s namjerom uništavanja reputacije, statusa i dostojanstva žrtve, u ovom slučaju nastavnika, korištenjem elektroničkih uređaja i njihovih modaliteta (mobilni uređaji, internet i društvene mreže). Ovoj vrsti nasilja najviše doprinosi anonimnost počinitelja ili tzv. 'percepcija nevidljivosti' (Lokmić, Opić i Bilić, 2013). Osim što pruža anonimnost, upotreba elektroničkih medija smanjuje osjećaj empatije i svijest pošiljatelja o tome na koji način žrtva, odnosno nastavnik, reagira i percipira poruke (Benzmiller, 2012 prema Zovkić 2015). Za razliku od klasičnih oblika nasilja, koji se u većini slučajeva odvijaju u školskim prostorijama, elektroničko nasilje nije ograničeno vremenom i prostorom. Nastavnik je učenicima dostupan u svakome trenutku, a prilike za obranu su minimalne. Zbog mogućnosti prosljeđivanja poruka ili slika neograničenom broju ljudi nastavnici često doživljavaju svojevrsni 'deja vu' čime se posljedice nasilja dodatno pojačavaju. O tome govori i O' Moore (2012 prema Garrett, 2012) ističući da svaki virtualni napad zbog dostupnosti neograničenom broju ljudi omogućuje da svaki novi pregled čini iskustvo nasilja ponavljajućim te tada opravdano možemo govoriti i o zlostavljanju nastavnika.

Zlostavljanje predstavlja izloženost nasilju najmanje dva do tri puta mjesečno ili češće, odnosno na dnevnoj ili tjednoj osnovi (Olweus, 1998; Bilić, 2016).

Oblici elektroničkog nasilja u stalnom su porastu, a kategoriziraju se prema vrsti medija ili prema vrsti djelovanja. U literaturi (Wilard, 2007, 2012; Li, 2006; Beran i Li, 2007; Bilić, 2013 prema Matijević, Bilić i Opić, 2016) se, s obzirom na vrstu djelovanja, izdvajaju sljedeći oblici elektroničkog nasilja:

- Vrijeđanje porukama
- Krađa identiteta
- Isključivanje / ostracizam
- Elektroničko uznemiravanje
- Elektroničko uhođenje
- Elektroničko klevetanje
- Elektroničko razotkrivanje i podvale
- Video-snimanje nasilja
- Sekstiranje
- Fraping.

Najčešći oblik elektroničkog nasilja nad nastavnicima je otvaranje lažnih *Facebook* profila, postavljanje video-snimaka na *Youtube* i ostavljanje uvredljivih komentara o nastavnicima na online stranicama ili portalima za ocjenjivanje nastavnika (U.K. Safer Internet Centre, 2011 prema Garrett, 2012). Osim toga, nastavnici su često izloženi hakiranju e-maila, slanju virusa ili foto i video montaža, pa su tako npr. lica nastavnika često montirana na tijela pornografskih glumaca (Llewellyn, 2008 prema Garrett, 2012). Jedan od najnovijih oblika elektroničkog nasilja je video-snimanje nasilja, za koji se često koristi izraz 'happy slapping'. 'Happy slapping' je fenomen koji nije isključivo vezan uz nasilje u školi, a zbog svoje kompleksnosti nije jednoznačno definiran. Ipak, utvrđeno je da postoje tri faze ovog oblika nasilja, koje uključuju napad na žrtvu, snimanje napada i distribuciju videozapisa. Napadi se najčešće snimaju mobitelima, a videozapisi se distribuiraju putem mobilnog dijeljenja datoteka, *Bluetooth* tehnologije, MMS-om ili putem besplatnih digitalnih platformi za dijeljenje videozapisa, kao što su *Youtube* i *MySpace* (Chan i dr., 2012). Ukoliko učenici snimku ne objave, ona postaje predmet ucjene (Fox, 2011 prema Garrett, 2012). O navedenom fenomenu govori i Bilić (2016) pri čemu objašnjava kako sam naziv ovog fenomena upućuje na to da učenici ovakve

aktivnosti ne shvaćaju ozbiljno, što uvelike doprinosi izjednačavanju elektroničkog nasilja sa zabavom. Učenici na taj način podižu vlastito samopouzdanje, stvaraju pozitivniju sliku o sebi ili se na zabavan način osvećuju (Benzmiller, 2013 prema Zovkić, 2015). Učenici se ovom obliku elektroničkog nasilja okreću i zato što vjeruju da će im postavljanje videozapisa donijeti ogroman broj 'lajkova' na društvenim mrežama, a samim tim i popularnost među vršnjacima. Ovisnost o društvenim mrežama i opterećenost popularnošću dovela je do potpunog nedostatka empatije i neosjetljivosti učenika na tuđu bol. Stalni porast broja korisnika društvenih mreža, napredak tehnologije i sve moderniji mobilni uređaji, koji omogućuju jednostavno i brzo dijeljenje videozapisa velikom broju ljudi, stvaraju uvjete za daljnji rast ovog oblika nasilja.

4. Teorijski pristupi

Nasilje je složena pojava koju je teško objasniti. Nasilje je povezano s nizom čimbenika, zbog čega postoji i niz teorijskih pristupa koji objašnjavaju uzroke nasilnog ponašanja. U ovom radu spomenut će se interakcijska i socijalno-ekološka teorija.

Interakcijska teorija usmjerena je na proces kojim se prati ponašanje pojedinca, što u konačnici omogućuje i pravilnu intervenciju. Ova teorija počiva na ABC modelu (engl. antecedent-behavior-consequence) koji omogućava prepoznavanje okidača, predvidljivih uzoraka ponašanja učenika na temelju opetovanog promatranja, što osigurava bolje razumijevanje i sprječavanje nasilja nad nastavnicima (Espelage i dr., 2013). U ABC modelu, A (engl. antecedent) su čimbenici u unutarnjoj ili vanjskoj okolini pojedinca koji prethode i izazivaju nasilno ponašanje. Nadalje, B (engl. behavior) označava ponašanje, tj. reakciju te osobe na spomenute unutarnje ili vanjske podražaje, koje u konačnici dovode do posljedica C (engl. consequence), odnosno niza događaja koji proizlaze iz ponašanja. Ovakav model nastavnicima omogućava otkrivanje predvidljivih obrazaca u ponašanju učenika (Espelage i dr., 2013).

Dominantni teorijski pristup u objašnjenju uzroka nasilja je socijalno-ekološka teorija (Bronfenbrenner, 1977 prema McMahon i dr., 2014), koja smatra da se individualni stavovi i ponašanja oblikuju nizom kontekstualnih sustava koji uključuju individualne

osobine pojedinaca, obitelj, prijatelje, školu, posao, zajednicu i socijalnu okolinu. Obitelj, posao i prijatelji s kojima pojedinac ima izravan kontakt su komponente mikrosustava. U slučaju kada dođe do interakcije navedenih komponenti, govorimo o mezosustavu pa je tako npr. odnos nastavnika i roditelja učenika primjer jednog takvog sustava. Nadalje, egzosustav je socijalni kontekst s kojim pojedinac nema izravan kontakt, ali on utječe na pojedinca preko mikrosustava. Primjer egzosustava u okviru nasilja nad nastavnicima je utjecaj školske politike, ali tu možemo svrstati i ograničene mogućnosti prosocijalnih aktivnosti, veliku izloženost drogama i sl. (McGrath, Johnson i Miller, 2012 prema McMahan i dr., 2017) jer navedene okolnosti utječu na pojavnost svake vrste nasilja, pa tako i nasilja nad nastavnicima. Najudaljeniji socijalni kontekst je makrosustav koji podrazumijeva apstraktne utjecaje poput kulture, običaja i zakona, a na pojedinca utječe putem neizravnog utjecaja na egzosustav, mezosustav i mikrosustav (Espelage i dr., 2013). Između navedenih sustava postoji složena interakcija i međuovisnost koja je presudna za razvoj individue (Bronfenbrenner, 2005 prema Žilić i Janković, 2016).

5. Rizični i zaštitni čimbenici nasilja nad nastavnicima

Kao što je već navedeno, nasilje nad nastavnicima povezano je s nizom čimbenika, pri čemu razlikujemo zaštitne čimbenike, tj. one koji ublažavaju učinke, posljedice i reakciju na nasilje, i rizične čimbenike – one koji povećavaju rizik za viktimizaciju (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Poznavanje zaštitnih i rizičnih čimbenika omogućuje bolje razumijevanje, uočavanje i sprječavanje nasilja nad nastavnicima.

U dosadašnjim teorijskim razmatranjima istaknulo se nekoliko čimbenika rizičnih za nasilno ponašanje, a to su u prvom redu individualne osobine pojedinaca i obiteljski faktori, a zatim genetski faktori, socio-ekonomski status obitelji, poremećena socijalna percepcija, pripadnost problematičnim skupinama vršnjaka, utjecaj masovnih medija i širi kulturološki faktori (Nedimović i Biro, 2011 prema Žilić i Janković, 2016). Situacije koje također mogu biti okidači za nasilje su prekid veze s mladićem/djevojkom, smrt člana obitelji, razvod roditelja, izolacija od vršnjaka i sl. (APA, 2015 prema Sungu, 2015). Štoviše, učenici koji su svjedočili nasilju unutar obitelji, vršnjačke skupine, šire zajednice ili na ekranu, počinju nasilje smatrati prihvatljivim načinom ponašanja i rješavanja svojih problema, odnosno nasilje percipiraju kao legitiman dio mehanizma moći (Chinkov, 2004).

Socio-ekološka teorija ističe važnost sagledavanja konteksta nasilja usmjerenog prema nastavnicima radi boljeg razumijevanja i shvaćanja kako i zašto dolazi do takvog ponašanja (McMahon i dr., 2014). Osim na karakteristike pojedinca, odnosno počinitelja nasilja, i karakteristike nastavnika koji dožive nasilje, fokus je prilikom proučavanja stavljen i na razinu škole, na razinu zajednice (Espelage i dr., 2013) te na razinu šire društvene okoline i kulture (Čudina-Obradović i Obradović, 2006 prema Žilić i Janković, 2016). Upravo je zbog toga nužan interdisciplinarni pristup jer je nasilje nemoguće razumjeti dok se ne shvati veza između višestrukih čimbenika (makrosocijalnih, psiholoških itd.) i društvene strukture (Žilić i Janković, 2016). Literatura pokazuje da su siromaštvo i neorganiziranost zajednice, izrazita nehomogenost stanovništva, kriminalitet i urbana lokacija značajno povezani s većom učestalošću nasilja nad nastavnicima (Gottfredson i Gottfredson, 1985 prema McMahon i dr., 2014).

Na razini škole su više stope nasilja nad nastavnicima povezane s neorganiziranom školskom strukturom, negativnom školskom klimom, nejasnom školskom politikom i pravilima te nedostatkom administrativne ali i kolegijalne socijalne potpore (Reddy i dr., 2013). To potvrđuju Galand i dr. (2007 prema Bilić, 2016) u svome istraživanju koje dokazuje da su percepcija podrške, dobar odnos s kolegama i vodstvom škole negativno povezani s rizikom viktimizacije nastavnika, odnosno da je socijalna podrška svojevrsni zaštitni čimbenik viktimizacije. Livazović (2012 prema Bilić, 2016) zaključuje da nasilno ponašanje učenika proizlazi iz kompetencijskog pristupa škola. Konkretno, škole se fokusiraju na materijalne zadatke, a zanemaruju se odgojni aspekti i razvoj učeničkih moralnih osobina poput poštovanja i uvažavanja. Osim moralnih osobina, važno je sagledati i ostale karakteristike učenika. Učenici koji su intrinzično motivirani, radoznali i željni novog znanja su učenici koji redovito ispunjavaju svoje školske obveze i pokazuju manju sklonost problematičnom ponašanju. Sukladno tome, možemo zaključiti da je motivacija jedan od glavnih preduvjeta za ostvarenje pozitivnih odnosa u učionici. Postizanjem pozitivne okoline opada i vjerojatnost nasilja usmjerenog prema nastavnicima.

Pored učenika, nasilje mogu potaknuti i sami nastavnici. Istraživanja pokazuju da su prevelika očekivanja nastavnika i nejednak tretman učenika bitni prediktori viktimizacije (Chen i Astor, 2009). Ako je učenik konstantno na meti nastavnika, on se može osjećati manje vrijednim i/ili sposobnim te reagirati nasiljem (Lokmić, Opić i Bilić, 2013). Uz to, veliku ulogu u učionici igraju i osobine nastavnika. Što je više nepravednosti, bijesa,

ravnodušnosti, agresivnosti ali i mlakosti u učionici, to se više narušavaju odnosi nastavnika i učenika. Nadalje, nastavnikov stil upravljanja učionicom također je snažno povezan s agresivnim ponašanjem učenika u učionici (Espelage i dr., 2013; O i Wilcox, 2018). Nastavnici koji postavljaju jasna i detaljna pravila (Lokmić, Opić i Bilić, 2013) te stalno nadziru njihovo provođenje (Vizek Vidović i dr., 2003), rjeđe se suočavaju s problemom nasilja; odnosno nastavnici koji su popustljivi i ne reagiraju na loše ponašanje te ne ukažu na pravilo koje je tim ponašanjem prekršeno, češće su žrtve učeničkog nasilja. To ne znači da nastavnici trebaju prakticirati „vojnički“ režim nastave ili se prema učenicima odnositi hladno i isključivo profesionalno. Naprotiv, nastavnici koji imaju zadovoljenu psihološku potrebu za povezanosti s učenicima – doživljavaju više pozitivnih nego negativnih emocija (Klassen i dr., 2012 prema Ljubin Golub, Olčar i Bezak, 2016). Međutim, nerijetko se događa da nastavnici, nastojeći zadovoljiti potrebu za pažnjom, poštivanjem i naklonošću drugih, zauzmu previše prijateljski stav – što ih dovodi u opasnost da budu nadjačani (Trankiem, 2009) i postanu lake mete viktimizacije. Od iznimne je važnosti učenicima demonstrirati autoritet, pokazati emocionalnu i psihološku snagu, a u isto vrijeme ne dopustiti da učenici vide njihovu ranjivost (O i Wilcox, 2018).

6. Posljedice nasilja nad nastavnicima

Svako nasilno ponašanje ostavlja posljedice s kojima se žrtve, prije ili kasnije, svjesno ili nesvjesno suočavaju. Stres nastavnika je pojava koja je neizbježna uslijed doživljenog nasilnog ponašanja i od iznimne je važnosti pronaći način ublažavanja stresa, odnosno način i strategiju suočavanja. Stres se definira kao „okolišni događaji ili kronični uvjeti koji objektivno ugrožavaju fizičko ili psihičko zdravlje ili blagostanje osoba određene dobi u određenoj zajednici“ (Grant i dr., 2003, 449 prema Reddy i dr., 2013). Govoreći o stresu u razredu, Trankiem (2009) naglašava kako svaka osoba drugačije reagira na određenu situaciju u razredu. Netko reagira dobrim a netko lošim stresom, odnosno svatko posjeduje specifične načine prilagodbe. Upravo zbog toga posljedice je potrebno razmotriti s raznih aspekata uzimajući u obzir da ih svaka individua interpretira u skladu sa svojim očekivanjima, strahovima i predrasudama. Literatura jasno pokazuje da doživljeno nasilje ostavlja posljedice koje se očituju u fizičkom i psihičkom funkcioniranju nastavnika (Wilson i dr., 2011; Moon i McCluskey, 2018, Reddy i dr., 2013, Garrett, 2012). Zapravo, posljedice nasilja uzrokuju tzv. „sindrom pohabanog nastavnika“ (eng.

„battered teacher syndrome“), a karakteristike navedenog sindroma su anksioznost, nesanica, glavobolje, depresija, povišen krvni tlak, kao i poremećaj prehrane (Goldstein i Conoley, 1997 prema Steffgen i Ewen, 2007). Galand i dr. (2007 prema Moon i McCluskey, 2018) proveli su istraživanje u Belgiji, na uzorku od 487 nastavnika, na temelju kojeg saznaju da nastavnici koji su doživjeli nasilje najčešće prijavljuju emocionalne i psihološke posljedice, ponajviše anksioznost i depresiju. Wilson i dr. (2011) utvrdili su da nasilje usmjereno prema nastavnicima ima veliki utjecaj na emocionalni stres, na fizičko zdravlje, ali i na poučavanje i efikasnost u razredu. Prema spomenutim autorima, najsnažniji prediktor fizičkih i emocionalnih simptoma te negativnog utjecaja na nastavu je broj doživljenih prikrivenih iskustava nasilja (npr. ismijavanje, širenje neistina te drugi oblici relacijskog i elektroničkog nasilja). Zbog doživljenog nasilja nastavnici učestalije izostaju s posla, što dovodi do niže razine učinkovitosti i lošije kvalitete obrazovanja učenika. Sve navedeno u konačnici rezultira manjim zadovoljstvom životom (Moon i McCluskey, 2018; Dzuka i Dalbert, 2007 prema McMahan i dr., 2017).

Osvrćući se na doživljeno nasilje, žrtve često naglašavaju kako se kao rezultat viktimizacije javljaju nepovjerenje i osjećaj nesigurnosti. Konkretno, značajan postotak nastavnika koji se suočio s fizičkim nasiljem ističe da je viktimizacija rezultirala razvijanjem nepovjerenja prema učenicima i osjećajem brige za sigurnost u školi (Moon i McCluskey, 2018). U nekoliko istraživanja autori izvješćuju kako su kod nastavnika utvrđeni simptomi PTSP-a⁵ te povećani osjećaj straha (Daniels i dr., 2007, Galand i dr., 2007 prema Wilson i dr., 2011). Posljedice viktimizacije osjete se i na financijskom području. Espelage i dr. (2013) ističu kako nastavnici zbog doživljenih simptoma češće uzimaju bolovanje, što utječe na njihova mjesečna primanja. Uz to, brojni nastavnici izdvajaju određenu količinu novca za psihološku pomoć ili različite metode opuštanja (npr. joga, masaža) koje im pomažu da svoj organizam, tijelo i um vrate u ravnotežu.

Govoreći o posljedicama nasilja, ne treba izostaviti ni otuđenje nastavnika. O otuđenju se rijetko govori, a ono je itekako prisutno među nastavnicima. Nastavnici se često otuđuju i izoliraju od potencijalnih mreža podrške kako bi izbjegli stigmatizaciju, što dovodi do začaranog kruga (Garrett, 2012) u kojem doživljavaju nasilje, ali se stide potražiti pomoć od kolega ili ravnatelja. Garrett (2012), na temelju dosadašnjih

⁵ PTSP (posttraumatski stresni poremećaj) je psihijatrijski anksiozni poremećaj koji može nastati nakon izloženosti ili svjedočenja životno ugrožavajućim iskustvima (Centar zdravlja, 2019)

istraživanja, naglašava da se nastavnici koji prijave nasilje osjećaju zarobljeno, izolirano i nesposobno, a kolege doživljenu agresiju nerijetko minimaliziraju. Autorica također ističe da se nastavnici mogu naći u paradoksalnom položaju u kojem ih se smatra odgovornima za doživljeno nasilje. Upravo to naglašavaju McMahon i dr. (2017) iznoseći rezultate istraživanja u kojima nastavnici ističu manjak potpore ravnatelja i stručnih suradnika, zbog čega se često osjećaju krivima za incident, ali i nesigurno te obeshrabljeno, jer vodstvo škole nerijetko minimalizira incident ili izbjegava preuzeti odgovornost kako bi održalo dobru reputaciju škole. Kao što je već ranije spomenuto, ravnatelji i stručni suradnici također mogu biti počinitelji nasilja nad nastavnicima. Popratna pojava takve vrste nasilja je osjećaj bespomoćnosti jer se ravnatelji nalaze na poziciji koja im omogućava korištenje moći i pronalazak dodatnih načina zlostavljanja, uključujući službene prijave i upozorenja što nedvojbeno utječe na reputaciju samog nastavnika (McMahon i dr., 2017).

U konačnici se može zaključiti da svi rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na značajne negativne posljedice viktimizacije nastavnika, osobito kada je u pitanju kvaliteta poučavanja, njihovo blagostanje, odnos između nastavnika i učenika te upitan osjećaj sigurnosti u školi zbog čega nerijetko nastavnici razmišljaju o napuštanju posla i promijeni karijere (Wilson i dr., 2011). Upravo zbog toga, od iznimne je važnosti nastavnicima pružiti podršku i ne dopustiti da odustanu od svog nastavničkog poziva. Osim podrške u situacijama kada se nasilje već dogodi, važne su i preventivne aktivnosti kako bi se takva stanja eliminirala.

7. Prevencija nasilja nad nastavnicima

Nakon upoznavanja s mogućim uzrocima nasilja nad nastavnicima te načina na koji nastavnici reagiraju na doživljeno nasilje, što osjećaju i što proživljavaju u svojim učionicama, može se zaključiti kako su programi prevencije i pravodobne intervencije ključni za sprječavanje eskalacija neprimjerenog ponašanja, odnosno za razvoj i podršku kvalitetnog odnosa na relaciji nastavnik-učenik.

7.1. Definiranje i razlikovanje primarne, sekundarne i tercijarne prevencije

Prevencijom⁶ nasilja bavila se nekolicina autora, između ostalih Espelage i dr. (2013), koji naglašavaju da su preventivski programi u školama vrlo uspješni u reduciranju uobičajenih tipova problematičnog ponašanja učenika, međutim ni jedan od tih programa nije usmjeren na nasilje nad nastavnicima. Prevencija se najčešće razmatra na tri razine, odnosno razlikuje se primarna, sekundarna i tercijarna prevencija (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012), a Espelage i dr. (2013) ističu da je učinkovito djelovanje na ponašanje učenika prema nastavnicima moguće jedino djelovanjem na sve tri navedene razine. Primarna prevencija ciljano djeluje na cijelu populaciju prije nego što se određeni problem, u ovom slučaju nasilje nad nastavnicima, dogodi. Svrha primarne prevencije je informiranje i podizanje svijesti roditelja, nastavnika, djece i ostalih građana o raširenosti problema nasilja nad nastavnicima i potrebi sprječavanja nasilja u školi i izvan nje. Glavni nositelji prevencije su država i lokalne zajednice putem vladinih i nevladinih organizacija te institucija (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Dakle, ona obuhvaća i učenike koji nemaju bihevioralne probleme. Primarna prevencija treba se usmjeriti na unaprjeđenje školskih normi, školskog okruženja i kreiranje pozitivne školske kulture, čime bi se poboljšao opći uspjeh svih učenika u školi, a ujedno i smanjila viktimizacija nastavnika (Espelage i dr., 2013). Sekundarna prevencija obuhvaća aktivnosti namijenjene osobama koje imaju jedan ili više rizičnih čimbenika za nasilje (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Durlak i dr. (2011 prema McMahon i dr., 2017) ističu da je rad u skupinama, uz provođenje socio-emotivnog učenja, jedan od načina stvaranja prosocijalnog razreda jer se na taj način učenike poučava kako regulirati emocije, kontrolirati reakcije, kvalitetnije komunicirati i sl. Prema navedenim autorima, ovakav način rada i učenja polučio je uspjeh i u značajnoj mjeri utjecao na smanjivanje neprimjerenih oblika ponašanja. Konačno, tercijarna prevencija usmjerena je na učenike koji su prekršili pravila ponašanja i imaju kronične probleme u ponašanju ili učenju. Primjer učinkovite tercijarne intervencije je funkcionalna intervencija utemeljena na procjeni (Kern i dr., 2004 prema Espelage i dr., 2013). To je vrsta individualizirane intervencije usmjerene na uzroke problematičnog ponašanja, pomoću kojih nastavnici određuju što motivira učenike na problematično i nepoželjno ponašanje, tj. žele li takvim ponašanjem dobiti pažnju ili izbjeći aktivnosti, zadatke i slično. Bilić, Buljan Flander i Hrpka (2012) objašnjavaju da tercijarna prevencija

⁶ Skup mjera kojima se sprječava pojava neželjenih oblika ponašanja.

obuhvaća tretmanski i edukativni rad s počiniteljima nasilja kako bi se preveniralo daljnje nasilje, a uključuje predavanja, individualnu terapiju i tretman počinitelja.

7.2. Višedimenzionalnost i suradnja – preduvjet uspješne prevencije

Olweus (1998) u svojem radu 'Nasilje među djecom u školi' ističe opće preduvjete kvalitetne prevencije nasilja. Oni su univerzalni pa ih se može razmatrati i u okviru prevencije nasilja nad nastavnicima. Autor naglašava da je za uspješnu prevenciju nužno priznavanje problema, tj. postojanje nasilja u školi, zatim prikupljanje konkretnih podataka koji su specifični za tu školu i okruženje te uključivanje roditelja, osoblja škole i lokalne zajednice u rješavanje problema. Mjere prevencije trebaju se provoditi i na individualnoj razini, razini razreda i škole. To potvrđuju i druga istraživanja (npr. Reddy i dr., 2013) koja pokazuju da je za uspješno suočavanje s problemom nasilja bitna intervencija i prevencija na nekoliko razina, počevši od samih učenika, preko roditelja i škole pa sve do šire zajednice i, u konačnici, područja cijele države. Upravo zbog toga, kao i činjenice da nasilje nad nastavnicima nije u domeni samo škole kao institucije, potrebno je međudjelovanje i suradnja svih nadležnih tijela. Sukladno tome, sredinom godine u Republici Hrvatskoj predložene su izmjene Kaznenog zakona na temelju kojih su odgojno-obrazovni djelatnici dobili status službene osobe i jaču kaznenopravnu zaštitu. Usporedno s izmjenom zakona donesen je i nacrt Akcijskog plana za prevenciju nasilja u školama u razdoblju od 2019. do 2024. godine koji obuhvaća 5 bitnih područja: zakonodavni okvir, dostupnost i kvalitetu podataka, potporu odgojno-obrazovnim djelatnicima, preventivne programe i strategije te medijsku kampanju. Ciljevi navedenog plana su poboljšati zakonodavni okvir sa svrhom osiguravanja nulte stope tolerancije na nasilje, razviti kvalitetno sustavno prikupljanje i obradu podataka za sustavno praćenje pojave nasilja u školama, povećati kompetencije školskog osoblja za prevenciju nasilja te osigurati mreže potpore učenicima, nastavnicima i roditeljima učenika. Osim razvijanja školskih preventivnih programa i strategija, jedan od ciljeva je i uvođenje medijske kampanje te uključivanje poznatih *influensera* i javnih osoba u promicanje tolerancije i kulture nenasilja na internetu i društvenim mrežama. Također, u siječnju 2019. godine Ministarstvo znanosti i obrazovanja, s ministricom prof. dr. sc. Blaženkom Divjak na čelu, uvelo je kurikularnu reformu u okviru koje će se pomoću međupredmetnih tema pokušati utjecati na bolje upravljanje ponašanjem i emocijama, na razvijanje kulture nenasilja i

poticanje mirnog rješavanja sukoba. Ovakav pristup suzbijanju nasilja u skladu je s pristupom Vijeća Europe. Značajnu ulogu pritom svakako mogu odigrati pedagozi i psiholozi ekspertizom te poboljšanje multikulturalnih kompetencija i kompetencija za upravljanje stresom (Reddy i dr., 2013). Koliko će uspjeha polučiti navedeni program i kurikularna reforma pokazat će vrijeme, no svakako je poželjna provedba istraživanja o efikasnosti spomenutih mjera kako bi se utvrdile najbolje prakse za primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. Osim navedenog istraživanja, Američka psihološka asocijacija (APA) preporučuje provedbu dodatnih studija o raširenosti i obilježjima nasilja te uvođenje deskriptivnog nacionalnog registra nasilnih događaja nad nastavnicima, koji bi uključivao demografske podatke ali bez osnovnih podataka (ime, prezime) nastavnika, učenika ili bilo kojeg drugog počinitelja nasilja (Espelage i dr., 2013). Analizirana literatura pokazuje i da je za sprječavanje nasilja nad nastavnicima i odgajateljima, osim stabilnih politika, ključan posebno osmišljen razvoj cijelog područja utemeljen na provedbi i evaluaciji uspješnih modela koji odgovaraju demografskim značajkama i specifičnim potrebama prostora (Espelage i dr., 2013).

Za provedbu kvalitetnog programa prevencije nasilja u školama važno je i partnerstvo cijele zajednice. To su prepoznali pojedini gradovi, između ostalih i grad Oradea u Rumunjskoj, u kojem je partnerstvo škole i gradskih vlasti, policije, zdravstvenih vlasti, nevladinih udruga i crkve na zavidnoj razini (Schwimmer, 2004). Otvaranjem obiteljskih savjetovališta i različitih centara za socijalnu integraciju, osnivanjem udruga mladih te provedbom programa za prevenciju maloljetničke delikvencije, ovisnosti i napuštanja škole suzbili su korijene nasilja pa se ono rijetko pojavljuje i u školama (Schwimmer, 2004). Prevladavanje kulture nenasilja (Mikuš Kos, 2004) i uključivanje mladih u prosocijalne aktivnosti doprinosi zdravijoj percepciji odgovornosti i umanjuje mogućnost pojave nasilnog ponašanja (Espelage i dr., 2013). Mikuš Kos (2004) izdvaja volontiranje kao učinkovit način poticanja prosocijalnog ponašanja, što je u skladu i s drugim istraživanjima (npr. Espelage i dr., 2013). Uključivanjem mladih u pozitivne aktivnosti javlja se osjećaj doprinosa zajednici, a uz to jača i osjećaj osobne vrijednosti i samopouzdanja (Espelage i dr., 2013).

7.3. Važnost edukacije nastavnika i roditelja

Rezultati provedenih istraživanja (Moon i McCluskey, 2014; Wilson i dr., 2011; McMahon i dr., 2017) ukazuju na važnost osposobljavanja nastavnika za upravljanje razredom jer su se upravo te vještine pokazale kao ključne u poticanju prosocijalnog ponašanja i reduciranju agresivnog i nasilnog ponašanja učenika. Škole bi trebale svojim nastavnicima omogućiti dodatna usavršavanja pomoću kojih će nadograditi i usavršiti potrebne vještine za kvalitetno upravljanje razredom i ostvarivanje pozitivnog ozračja u učionici. Uz obuku, preporuke su povećanje školskih resursa, smanjenje razreda i pružanje stalne podrške nastavnicima kako bi se stvorili podržavajući odnosi učenika i nastavnika (Benhorin i McMahon, 2008 prema Espelage i dr., 2013). Espelage i dr. (2013) ističu ulogu obrazovanja i nužnost stjecanja određenih znanja za vrijeme nastavničkog studija. Navode da bi fakulteti u svojim programima trebali sadržavati široku paletu teorijskih kolegija ali i praktičnog rada koji bi buduće nastavnike osposobio za uspješnije upravljanje razredom.

Budućim nastavnicima geografije omogućeno je nekoliko kolegija koji se bave pitanjem nasilja i prevencije rizičnog ponašanja (tab. 3). Studenti diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer nastavnički*, koji se održava na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, mogu izabrati između nekoliko kolegija, među kojima su 'Nasilje nad djecom I' i 'Nasilje nad djecom II' u sklopu kojih se uči o vrstama nasilja, obilježjima, prediktorima i posljedicama nasilja, kao i o prepoznatljivim znakovima zlostavljanja. Osim nasilja nad djecom i među djecom, govori se o specifičnim oblicima nasilja i nasilju nad nastavnicima. U posljednjem semestru studija ponuđeni su izborni kolegiji 'Prevencija zlostavljanja i rizičnog ponašanja' i 'Društveno neprihvatljivo ponašanje'. U okviru obveznog nastavnog programa izvodi se i kolegij 'Upravljanje razredom', na kojem budući nastavnici geografije stječu znanja o stilovima i poželjnim vještinama za uspješno upravljanje razredom i ostvarivanje pozitivne školske klime. Isti kolegij izborni je studentima integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija *Geografija i povijest (Povijest i geografija); smjer nastavnički*, koji se održava na Prirodoslovno-matematičkom i Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Budući nastavnici geografije i povijesti / povijesti i geografije također mogu pohađati već spomenuti kolegij 'Prevencija zlostavljanja i rizičnog ponašanja'. Svi navedeni kolegiji odvijaju se u suradnji s Učiteljskim fakultetom u Zagrebu. Učiteljski fakultet prepoznao je

potrebu usavršavanja nastavničkih kompetencija i vještina potrebnih za rad u školi, a jednako tako prepoznaje i sve veću potrebu zaštite odgojno-obrazovnih djelatnika zbog čega je prof. dr. sc. Vesna Bilić od ove školske godine (2019/2020.) pokrenula još jedan izborni kolegij pod nazivom 'Zaštita prava i dostojanstva odgojitelja i učitelja'. S druge strane, prema dostupnim informacijama Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru, vidljivo je da tamošnji budući nastavnici geografije nemaju priliku pohađati ni jedan kolegij ovakvih ili sličnih sadržaja (UNIZD, 2019).

Tab. 3. Pregled kolegija koji omogućuju stjecanje znanja o nasilju i prevenciji rizičnog ponašanja

Vrsta studija	Naziv kolegija	Broj ECTS-a	Tip kolegija
Diplomski sveučilišni studij <i>Geografija; smjer nastavnički</i>	Nasilje nad djecom I	3	Izborni
Diplomski sveučilišni studij <i>Geografija; smjer nastavnički</i>	Nasilje nad djecom II	3	Izborni
Diplomski sveučilišni studij <i>Geografija; smjer nastavnički</i>	Društveno neprihvatljivo ponašanje	3	Izborni
Diplomski sveučilišni studij <i>Geografija; smjer nastavnički</i>	Prevencija zlostavljanja i rizičnog ponašanja	3	Izborni
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij <i>Geografija i povijest (Povijest i geografija); smjer nastavnički</i>	Prevencija zlostavljanja i rizičnog ponašanja	4	Izborni
Diplomski sveučilišni studij <i>Geografija; smjer nastavnički</i>	Upravljanje razredom	4	Obvezan

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij <i>Geografija i povijest (Povijest i geografija); smjer nastavnički</i>	Upravljanje razredom	4	Izborni
---	----------------------	---	---------

Izvor: Izvedbeni plan nastave (Red predavanja) Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za 2019./2020. akademsku godinu i Izvedbeni plan nastave Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za 2019./2020. akademsku godinu (20.12.2019.)

Osim nastavnica, tečajevi i usavršavanja trebaju biti dostupni širem krugu ljudi, pa i roditeljima učenika. Shodno tome Malta je u preventivni program uvrstila tečajeve za roditelje, na kojima uče i usavršavaju tehnike discipliniranja djece kao i različite vještine poboljšavanja vlastitog ponašanja (Schwimmer, 2004). Edukacija roditelja moguća je i tijekom redovnih roditeljskih sastanaka, na kojima bi razrednici roditelje upoznavali s glavnim karakteristikama nasilja, uzrocima i posljedicama koje ono ostavlja na djecu i nastavnike. U određenim radionicama razrednici bi roditelje mogli podučiti i različitim tehnikama uspješnog komuniciranja i mirnog rješavanja sukoba. O važnosti uključivanja roditelja u preventivni rad odgojno-obrazovnih institucija govore i domaći autori pa tako Bilić, Buljan Flander i Hrpka (2012) naglašavaju da aktivno sudjelovanje roditelja može pozitivno utjecati na razvoj djece i smanjenje pojavnosti neprihvatljivog ponašanja učenika.

Iz svega navedenog može se donijeti zaključak da su za uspješnu prevenciju nasilja nad nastavnicima potrebne obuhvatne sustavne promjene u školama, na nastavničkim fakultetima i u široj zajednici, suradnja različitih resora i višedimenzionalni preventivni program koji će zaista promicati međusobno poštivanje i toleranciju, bez obzira na to stoji li na ulazu škole natpis ' Ovo je mjesto nulte tolerancije na nasilje' ili ne.

8. Metodologija istraživanja

8.1. Ciljevi i istraživačka pitanja

Ciljevi ovog istraživanja su višestruki. Cilj istraživanja bio je ispitati izloženost nastavnika geografije različitim vrstama nasilja te njihove stavove o čimbenicima i prevenciji nasilja, a zatim ispitati dosadašnje iskustvo nastavnika geografije s nasiljem njihovih učenika i/ ili njihovih roditelja, kolega, stručnih suradnika i ravnatelja škole. Na temelju ciljeva postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. U kojoj mjeri je prisutno nasilje nad nastavnicima geografije u hrvatskim školama?
2. Kojem su obliku nasilja nastavnici geografije najizloženiji?
3. Tko su najčešći počinitelji nasilja nad nastavnicima geografije?
4. Jesu li nastavnici geografije zadovoljni poslom i stečenim znanjem o nasilju i upravljanju razredom tijekom studija?
5. Koji su čimbenici nasilnog ponašanja učenika i/ili njihovih roditelja?
6. Kako nastavnici geografije reagiraju na doživljeno nasilje?
7. Utječe li doživljeno nasilje na funkcioniranje nastavnika i kvalitetu obrazovanja učenika?
8. Pružaju li kolege i vodstvo škole potporu nastavnicima koji su doživjeli nasilje?
9. Kako nastavnici geografije ocjenjuju preventivne mjere nasilja nad nastavnicima?

8.2. Metode istraživanja

U izradi ovoga rada korištene su kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja. Nakon analize i sinteze dostupne literature i izvora, provedeno je online anketiranje. Anketiranje je provedeno jer je na taj način moguće obuhvatiti veći broj nastavnika geografije i dobiti širu sliku o istraživačkom problemu. Dobiveni podatci usporedivi su s rezultatima dosadašnjih istraživanja, zbog čega se može reći da nam oni služe za provjeru teorije. Međutim, takvi podatci su šturi, uopćeni i ne omogućuju dublju analizu problema

nasilja nad nastavnicima geografije. Podrobniju, detaljniju analizu navedenog problema dobivamo kvalitativnim istraživanjem. U ovom radu korištena je metoda polustrukturiranog intervjua. Ova metoda omogućuje nam da nasilje nad nastavnicima geografije analiziramo 'iznutra', da otkrijemo na koji način nastavnici doživljavaju i interpretiraju nasilna ponašanja. Sva pozornost istraživača usmjerena je na iskustvo nastavnika. Kombiniranjem navedenih metoda i instrumenata prikupljaju se detaljniji podatci, odnosno dobiva se holistički uvid u istraživači problem.

8.3. Instrumenti

U empirijskom istraživanju korišteni su:

1. *Anketni upitnik* koji se sastojao od sedam pitanja zatvorenog tipa i tri pitanja kombiniranog tipa, od kojih su se četiri pitanja odnosila na sociodemografske karakteristike ispitanika, tj. na spol, dob, godine radnog iskustva i lokaciju škole u kojoj rade. Dio upitnika koji je ispitivao dosadašnje iskustvo s nasiljem u školi sastojao se od tri pitanja:

a) Jesu li tijekom dosadašnjeg radnog vijeka kao nastavnici geografije doživjeli neki od oblika nasilnog ponašanja (da / ne)

b) Što su doživjeli (fizičke napade/gađanje predmetima/guranje, uništavanje/krađu osobnih stvari, verbalne prijetnje/vrijeđanje/ nazivanje ružnim imenima, širenje neistina/ismijavanje/ignoriranje, prijetnje inspekcijom/tužbom, vrijeđanje/uznemiravanje porukama putem e-maila ili društvenih mreža, ismijavanje na društvenim mrežama i drugim internetskim stranicama, namjerno provociranje s ciljem snimanja i objavljivanja na internetu, neprimjerene komentare/poruke seksualnog karaktera, nešto drugo)?

c) Tko je vršio nasilje nad njima (učenici, roditelji, kolege, stručni suradnici, ravnatelj)? Posljednja tri pitanja ispitivala su stavove o razlozima nasilja nad nastavnicima (individualne osobine, obiteljski faktori, pripadnost problematičnim skupinama vršnjaka, školski faktori, nastavnički stil upravljanja razredom, nešto drugo) i prevenciji nasilja:

a) Što treba poduzeti da se poboljša trenutno stanje (promjena zakona, kvalitetni preventivski program, kurikularna reforma, poboljšanje kompetencija za upravljanje razredom, nešto drugo)?

b) Smatraju li da će status službene osobe doprinijeti zaštiti nastavnika (da/ ne)?

2. *Polustrukturirani intervju* kojim je ispitano zadovoljstvo poslom, zatim u kojoj mjeri su nastavnici geografije pripremljeni za nastavnički poziv tijekom studiranja, kako je doživljeno nasilje utjecalo na njihovo psihofizičko funkcioniranje i privatan život te koliku ulogu imaju odgoj i obitelj u oblikovanju učeničkog ponašanja. Ispitana je i samopercepcija učinkovitosti te njihovo viđenje rada Ministarstva znanosti i obrazovanja.

8.4. Uzorak

U skladu s potrebama anketnog istraživanja korišten je neprobabilistički uzorak, što znači da je unaprijed odabrana ciljana skupina, a to su u ovom slučaju nastavnici geografije koji imaju pristup internetu, otvoreni profil na društvenoj mreži *Facebook* te pristup grupama 'Geografi i pedagoška dokumentacija' i/ili 'Hrvatsko geografsko društvo Zadar'.

Sudionici za intervju odabrani su na temelju saznanja koja govore da je izloženost nastavnika nasilju povezana s različitim sociodemografskim karakteristikama. U skladu s tim odabrani su sudionici koji se razlikuju prema spolu, mjestu rada (grad/selo), prema vrsti škole (osnovna škola/srednja škola) i prema godinama radnog staža. Dakle, radi se o namjernom uzorku. Zbog teškog pronalaska nastavnica geografije u osnovnim školama korištena je metoda snježne grude, tj. određeni sugovornici upućivali su istraživača na osobe koje bi mogle sudjelovati u istraživanju.

8.5. Postupak

Anketni upitnici distribuirani su putem grupa na društvenoj mreži *Facebook*, zbog čega su u kvantitativnom istraživanju sudjelovali nastavnici geografije s područja cijele Republike Hrvatske. Anketa je provedena u razdoblju od 27. 1. do 5. 2. 2020. godine. Nakon toga, tijekom veljače 2020. godine, provedeni su polustrukturirani intervjui na području Vukovarsko-srijemske županije. U istraživanju su sudjelovali nastavnici geografije iz pet različitih škola. Intervjui su provedeni u prostorijama škola. Raspon trajanja intervjuja je različit, od 33 do 52 minute, ovisno o iskustvu nastavnika s nasiljem. Prije provedbe intervjuja od svih sudionika dobiven je pismeni informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Sudionici su obaviješteni o prirodi istraživanja, ciljevima rada i postupku ispitivanja. Osim toga, zbog osjetljivosti teme istaknuta je mogućnost osjećaja

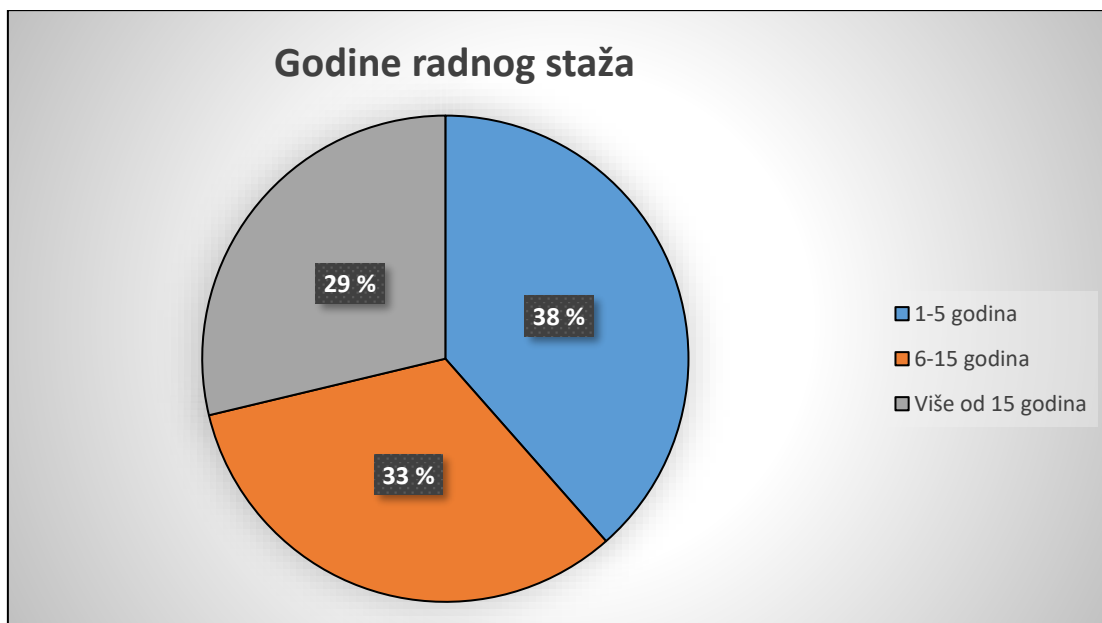
neugode ili pojačanog stresa tijekom intervjua te mogućnost povlačenja iz istraživanja u bilo kojem trenutku. Kao i u anketnom istraživanju, sudionicima je zajamčena zaštita identiteta i povjerljivost podataka.

Za izradu ankete korišten je *Google Forms* obrazac koji omogućava i statističku analizu odgovora. Osim toga, za statističku obradu prikupljenih podataka i izradu grafičkih priloga korišten je program *Microsoft Excel*. Za vizualizaciju podataka korišten je i *ArcGIS 10.4* program.

8.6. Sudionici anketnog istraživanja

U anketnom istraživanju sudjelovalo je ukupno 174 nastavnika geografije. Najvećim dijelom u istraživanju su sudjelovale nastavnice geografije, koje su činile 72 % ispitanika, dok su njihove 'muške kolege' činili 28 % uzorka. Budući da na stranicama Državnog zavoda za statistiku, kao ni na stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja, nema dostupnih podataka o ukupnom broju i strukturi nastavnika geografije u RH, ne možemo govoriti o reprezentativnosti uzorka. Dakle, rezultati ovog istraživanja ne moraju odgovarati rezultatima koje bismo dobili ispitivanjem cijele populacije nastavnika geografije.

U osnovnim školama zaposleno je 64 %, a u srednjim školama 36 % ispitanika. Treba spomenuti i to da je 6 % ispitanika zaposleno u više škola, odnosno nastavu geografije izvode i u osnovnim i u srednjim školama. Škole u kojima ispitanici rade su u 76 % slučajeva locirane u urbanim područjima RH. Što se tiče radnog staža, prikupljeni podatci pokazuju da su u istraživanju najvećim dijelom (38 %) sudjelovali mladi nastavnici s kratkim radnim stažom, do pet godina (sl. 3).

Sl. 3. Udio ispitanika prema godinama radnog staža

Izvor: anketno istraživanje, 2020

8.7. Sudionici kvalitativnog istraživanja

Polustrukturirani intervjui provedeni su s pet sudionika⁷. Bitno je napomenuti da su zbog predmeta istraživanja tri nastavnika geografije odbila sudjelovati u istraživanju. Sudionici su se razlikovali po spolu, godinama radnog staža, vrsti škole i mjestu rada (tab. 3). Tri sudionika rade u osnovnoj školi, a dva u srednjoj školi, pri čemu jedan sudionik istraživanja izvodi nastavu geografije u gimnaziji, a drugi u strukovnoj školi. Sudionici se razlikuju i po godinama radnog staža, koje se kreću od 5 do 29 godina radnog staža. U nastavku rada svim sudionicima dodijeljeni su pseudonimi radi osiguravanja anonimnosti.

⁷ Pojam 'sudionik' koristi se za oba spola, osim ako nije drugačije naznačeno.

Tab. 4. Osnovna obilježja sugovornika u polustrukturiranim intervjuima

Sugovornik (pseudonim)	Spol	Radni staž	Škola	Lokacija škole
Petar	M	8 godina	Srednja škola	Grad
Marija	Ž	29 godina	Srednja škola	Grad
Boris	M	5 godina	Osnovna škola	Selo
Lovro	M	27 godina	Osnovna škola	Selo
Doris	Ž	32 godine	Osnovna škola	Grad

Izvor: kvalitativno istraživanje, 2020

9. Rezultati istraživanja

9.1. Rezultati kvantitativnog istraživanja

Anketnim istraživanjem ispitana je izloženost nastavnika geografije nasilnom ponašanju, zatim tko su bili počinitelji nasilja te stavovi nastavnika o čimbenicima i prevenciji nasilja. Ovim redom, u nastavku rada, bit će prikazani i dobiveni rezultati.

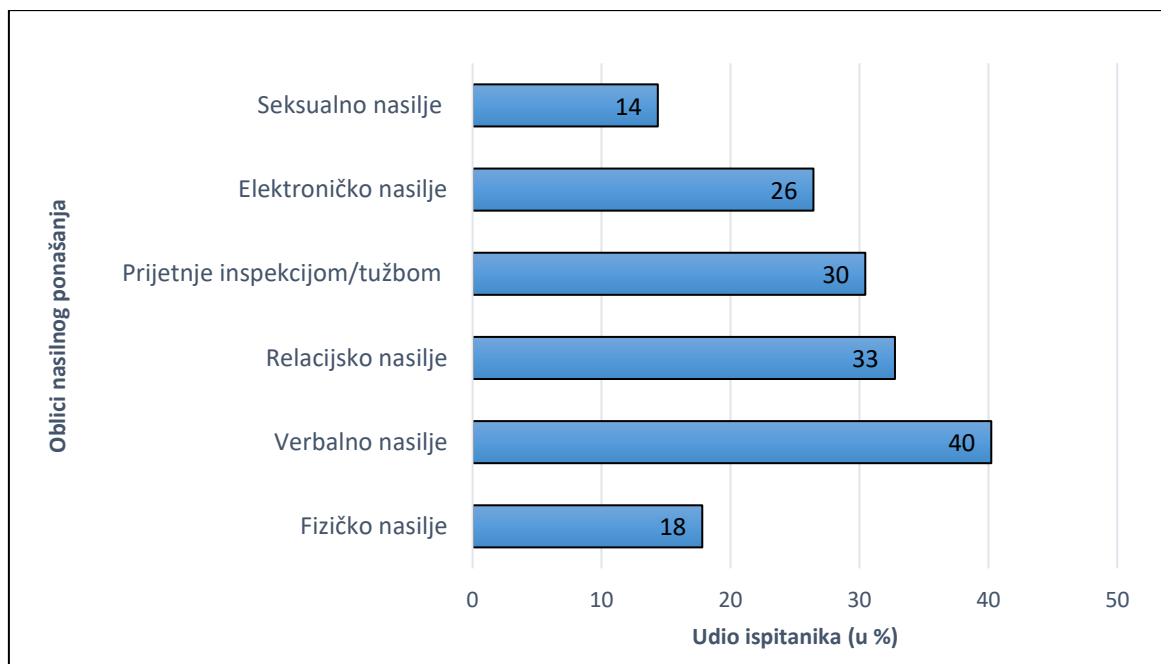
9.1.1. Izloženost nastavnika geografije nasilnom ponašanju

Dobiveni rezultati kvantitativnog istraživanja pokazuju da je od 174 nastavnika, koji su sudjelovali u istraživanju, njih 64 % tijekom dosadašnjeg radnog vijeka doživjelo neki oblik nasilnog ponašanja, odnosno da 36 % ispitanika nije doživjelo ni jedan oblik nasilnog ponašanja tijekom rada u školi. Međutim, analizom podataka utvrđeno je da su pojedini nastavnici (N=3), koji su prvotno izjavili da se nisu susreli s nasilnim ponašanjem u školi, ipak bili žrtve nasilja. Konkretno, jedan od ispitanika doživio je oblik učenikovog fizičkog nasilja, drugi se susreo s relacijskim nasiljem kolegica, dok je treći ispitanik bio izložen verbalnim prijetnjama, uvredljivim izrazima i psovkama koje su mu uputili roditelji učenika. Sve navedeno dovodi do zaključka da pojedini nastavnici određene oblike ponašanja ne prepoznaju kao nasilne.

Što se tiče sociodemografskih karakteristika ispitanika, utvrđeno je da u prosjeku više nasilnog ponašanja doživljavaju nastavnice geografije. Nasilje je doživjelo 67 %

ispitanih nastavnica geografije i 59 % ispitanih nastavnika geografije. Nadalje, više nasilja doživljavaju nastavnici u osnovnim školama (57 %) nego u srednjim školama (50 %). Također, nasilju su više izloženi nastavnici u školama koje se nalaze u urbanom području (62 %) nego nastavnici u ruralnom području (40 %). S obzirom na staž ispitanika, rezultati pokazuju da je 74 % ispitanih nastavnika geografije s radnim stažom duljim od 15 godina doživjelo nasilje. U prosjeku najmanje nasilja doživljavaju nastavnici s radnim stažom od 6 do 15 godina, odnosno 58 % ispitanih. Međutim, ove rezultate treba uzeti s rezervom jer je forma upitnika (Prilog 1.) mogla utjecati na rezultate. Naime, anketnim upitnikom ispitano je jesu li nastavnici geografije doživjeli nasilje tijekom rada u školi, pri čemu su odgovori mogli biti potvrdni ili niječni. To znači da su jednak, potvrđan odgovor dali i ispitanici koji su nasilje doživjeli jednom, kao i ispitanici koji su nasilje doživjeli 10 puta. Zbog toga ne možemo govoriti o statistički značajnoj razlici iako ona u realnosti vjerojatno postoji.

Nadalje, istraživanje pokazuje da je verbalno nasilje najzastupljeniji oblik nasilja nad nastavnicima, a doživjelo ga je 40 % ispitanih nastavnika (sl. 4). Nešto manji broj nastavnika (32 %) bio je izložen relacijskom nasilju, a njih 30 % doživjelo je prijetnje inspekcijom ili pritužbom ravnatelju. Kada je riječ o elektroničkom nasilju, njemu je bilo izloženo 46 nastavnika, odnosno 26 % ispitanih. Kad je riječ o oblicima elektroničkog nasilja, nastavnici najčešće doživljavaju ismijavanje na društvenim mrežama i drugim web stranicama (10 %), nešto rjeđe vrijeđanje, uznemiravanje porukama i širenje neistinitih informacija (9 %), a potom i namjerno provociranje s ciljem snimanja i objavljivanja na internetu (7 %). Jedan od ispitanika suočio se s fotomontažom – učenici su, koristeći *photoshop*, dodatno uredili i izmijenili fotografiju nastavnikove bliske osobe s down sindromom. Fizičko nasilje doživjelo je 18 % nastavnika, pri čemu je 12 % ispitanih doživjelo fizičke napade, guranje i gađanje predmetima, a 6 % uništavanje ili krađu osobnih stvari. Najnižu stopu učestalosti bilježi seksualno nasilje, koje je doživjelo 14 % nastavnika, a jedan od ispitanika svjedočio je grupnoj masturbaciji učenika u učionici.

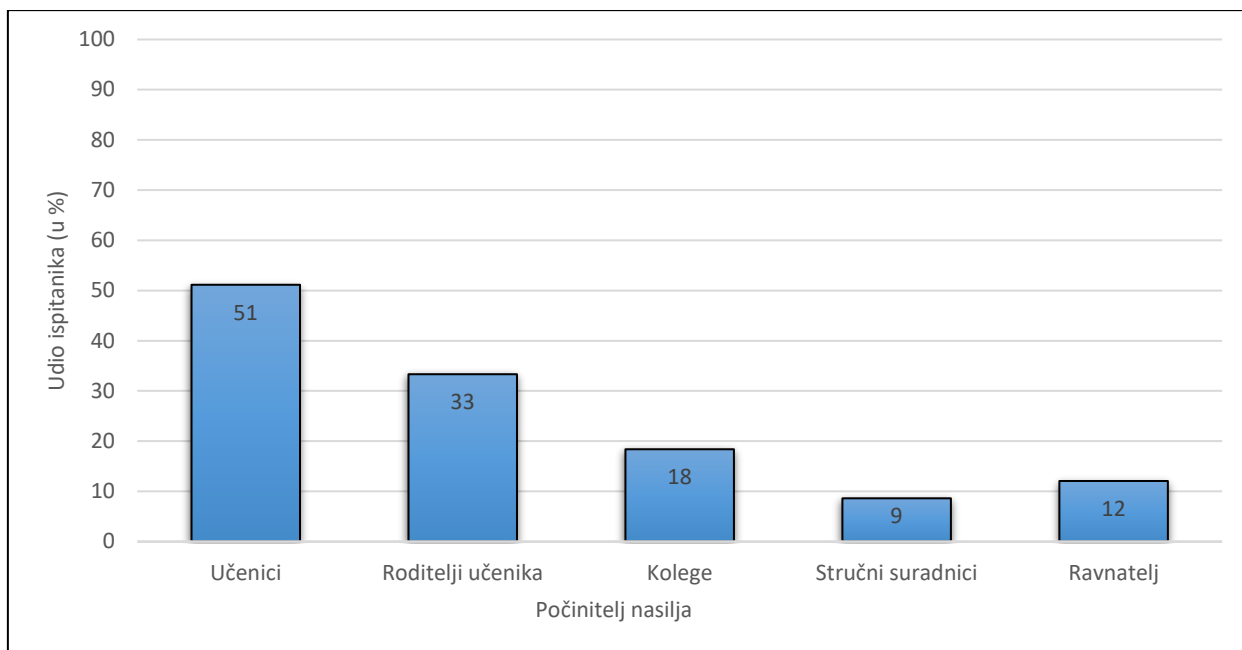

Sl. 4. Izloženost nastavnika geografije različitim vrstama nasilja

Izvor: anketno istraživanje, 2020

9.1.2. Počinitelji nasilja nad nastavnicima geografije

Kada je riječ o počiniteljima nasilja, na sl. 5 uočava se da je najveći broj nastavnika doživio učeničko nasilje (51 %), zatim nasilje roditelja učenika (33 %), kolega (18 %), ravnatelja (12 %) i u konačnici stručnih suradnika (9 %). Bitno je istaknuti i da dobiveni podatci ukazuju na znatan broj nastavnika nad kojima je nasilje vršilo više različitih počinitelja (41 %) pa možemo govoriti o značajno prisutnoj višestrukoj viktimizaciji ili poliviktimizaciji.

Sl. 5. Izloženost nastavnika geografije nasilju prema vrsti počinitelja

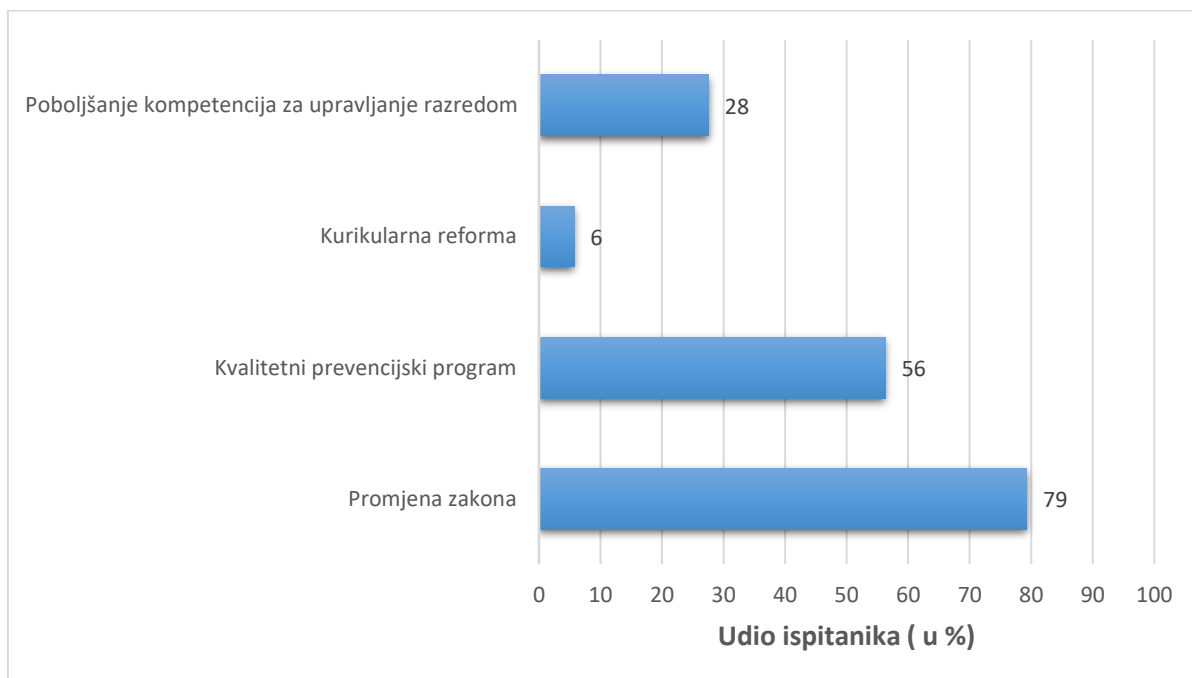
Izvor: anketno istraživanje, 2020

9.1.3. Stavovi nastavnika geografije o rizičnim čimbenicima nasilja nad nastavnicima

Na svaki oblik nasilja, pa tako i na nasilje nad nastavnicima, utječe splet različitih čimbenika. U anketnom upitniku nastavnici su mogli odabrati tri glavna rizična čimbenika nasilja nad nastavnicima, a prikupljeni podatci pokazuju kako najveći broj ispitanika smatra da su individualne osobine pojedinaca (72 %) i obiteljski faktori (60 %) najznačajniji čimbenici rizika za nasilno ponašanje prema nastavnicima. Nešto manje od polovine ispitanih nastavnika (42 %) uzrok nasilja vidi u problematičnim vršnjačkim skupinama, a jednak udio nastavnika (42 %) smatra kako škola svojim pristupom, organizacijom i pravilima doprinosi nasilnom ponašanju. Za nastavnički stil upravljanja razredom, koji se u dosadašnjim istraživanjima pokazao kao značajan prediktor agresivnosti u razredu, odlučilo se 20 % ispitanih nastavnika. Jedan od ispitanika ističe zakržljalost sustava koji „učitelja stavlja na zadnje mjesto“, a uz to napominje da sustav nedovoljno brine o učenicima s posebnim potrebama, odnosno ne pruža učinkovitu skrb pojedincima s teškoćama.

9.1.4. Stavovi nastavnika geografije o prevenciji nasilja nad nastavnicima

Posljednji dio ankete ispitivao je mišljenje nastavnika geografije o mogućim načinima prevencije nasilja nad nastavnicima. Prema samoiskazu nastavnika, većina (79%) smatra da je nužna promjena zakona, tj. jasnije zakonske odredbe i bolja zakonska podrška nastavnicima. Nadalje, 56 % nastavnika koji su sudjelovali u istraživanju ukazuju na potrebu kvalitetnog preventivnog programa, a 28 % ispitanih smatra da bi usavršavanje kompetencija za upravljanje razredom doprinijelo poboljšanju trenutnog stanja. Zanimljivo, samo 6 % ispitanih vjeruje u poboljšanje provedbom kurikularne reforme (sl. 6).

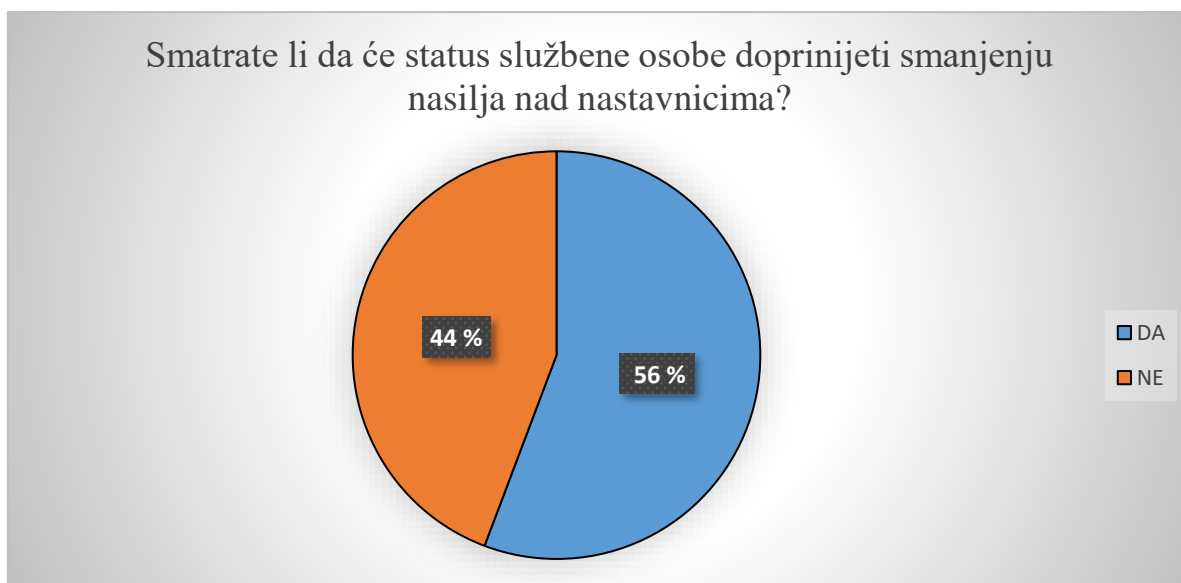
Sl. 6. Stavovi nastavnika geografije o načinima prevencije nasilja nad nastavnicima u RH

Izvor: anketno istraživanje, 2020

Osim ponuđenih odgovora, nastavnicima je ostavljena mogućnost dodavanja vlastitog odgovora. Nekoliko ispitanika (2 %) ističe nedostatak podrške stručnih službi u hrvatskim školama. Smatraju da bi veća podrška službi dovela do smanjenja stopa nasilja, jednako kao i povećanje broja pedagoga i psihologa u školama. Slično razmišlja i ispitanik koji ističe potrebu kvalitetnijih ravnatelja. Nadalje, nastavnici geografije tvrde da je za smanjenje nasilja nad nastavnicima ključna dosljednost i „reagirane na svaki oblik

nasilja“. Ističu da je pogrešno „uvijek gledati korist roditelja i djeteta“, odnosno da je nužno „veće poštivanje nastavnika i njihovih odluka“. Smatraju da ravnatelji trebaju“ stati u obranu djelatnika i sačuvati njihov dignitet“. Nadalje, pozornost treba usmjeriti na poboljšanje odgoja u obitelji i omogućiti „bolju stručnu podršku disfunkcionalnim obiteljima“. Prema mišljenju jednog ispitanika, potrebno je i ukidanje anonimnih prijava i uvođenje novčanog kažnjavanja roditelja čije se prijave pokazu neosnovanima. Naposljetku, jedan od ispitanika problem vidi u svojim kolegama, tj. u njihovoj pretjeranoj egocentričnosti, bahatosti i samodopadnosti. Tvrdi da je za reduciranje nasilja nužno „spuštanje nosa nastavnika koji glume Boga u razredu“.

Posljednje pitanje odnosilo se na nedavne promjene Kaznenog zakona, na temelju kojih su nastavnici dobili status službene osobe, a samim tim i veću kaznenopravnu zaštitu. Rezultati istraživanja pokazuju da 56 % nastavnika geografije smatra kako će navedene promjene doprinijeti smanjenju nasilja nad nastavnicima. Suprotno tome, 44 % nastavnika smatra da status službene osobe nije učinkovita mjera prevencije (sl. 7).

Sl. 7. Ispitivanje stavova o doprinosu statusa službene osobe

Izvor: anketno istraživanje, 2020

9.2. Rezultati kvalitativnog istraživanja

Nakon provedenih intervjua, transkripcije, analize transkripata i višefaznog kodiranja izdvojene su ključne teme u skladu s ciljevima i svrhom ovog rada, a to su obrazovanje, iskustvo s nasiljem u školi, socijalna podrška, čimbenici nasilja te nezadovoljstvo preventivnim mjerama i radom Ministarstva znanosti i obrazovanja.

9.2.1. Obrazovanje

Ispitivanjem je utvrđeno da je dvoje sudionika obrazovanje steklo na Fakultetu prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti u Mostaru, a troje na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu. No, to nije značajno utjecalo na njihova iskustva i mišljenje o kvaliteti obrazovanja. Samo jedna sudionica smatra da ju fakultet nije dobro pripremio za rad u školi naglašavajući da je određena znanja, koja su iznimno bitna za nastavu geografije, stekla tek kada je počela raditi.

„Ne, ogromno ne! Fakultet me nije dobro pripremio. Imala sam samo jedan semestar metodike, to nije ništa. Imala sam jedno ogledno predavanje i možda 5 sati posjete u 5 zagrebačkih gimnazija gdje smo išli na sat i to je bilo sve. Kada sam počela raditi, ravnatelj me savjetovao jer je dolazio na sate. Znaš, kada dođeš s faksa onda si pun elana, svašta im kažeš, ispričaš, hoćeš da znaju, da preneseš to svoje znanje...znam da me onda upozorio, kaže kolegice koliko ste vi njima pojmova napisali na ploču, znate li da smije biti samo 5 novih u danu? To sam jako zapamtila jer me nikada nitko nije upozorio, moram priznati da ja to nisam naučila na fakultetu, nisam naučila da to treba tako...“ (Doris)

Većina sudionika smatra da ih je studij djelomično pripremio za rad u školi, ističući da im je nedostajalo više prakse u učionicama. Fakultet im je stvorio kvalitetne temelje za daljnji rad, a ono što zaista oblikuje njihov rad u školi je interakcija s učenicima.

„Fakultet me pripremio, no ne u potpunosti, ali ono što je jako dobro u odnosu na ranije vrijeme je to što mislim da smo mi metodički bili solidno pripremljeni.“ (Petar)

„Fakultet me djelomično pripremio, s obzirom na to da nismo imali previše prakse.“ (Lovro)

„Gledaj, to je bilo dva semestra metodike, tridesetak sati smo morali odslušati i samo 10 održati. Koliko me je fakultet pripremio? Pa one osnove mi je dao, sigurno. Ja bih to usporedio s vožnjom auta; ti ćeš za 30 sati naučiti osnovne stvari, ali ti treba iskustvo da bi upravljala auto;; tako je i s djecom.“ (Boris)

Što se tiče neprihvatljivog ponašanja i upravljanja razredom, najviše znanja o tome stekli su u sklopu pedagoško-psiholoških kolegija. Naglašavaju da u vrijeme njihovog studiranja nisu postojali kolegiji koji su se bavili isključivo nasiljem u školi ili neprihvatljivim ponašanjem učenika.

„To onda nije bilo, o bullyingu se počelo kasnije govoriti. Više smo o tome govorili kroz psihologiju, pedagogiju...“ (Marija)

„Kolegiji o nasilju? Toga nismo imali ništa ili je bilo minimalno u nekim pedagoškim predmetima kao što su didaktika, pedagogija, psihologija, ali ne mogu se sjetiti da smo baš na to stavljali fokus.“ (Boris)

Govoreći o obrazovanju i zadovoljstvu studijem, ističu da ih rad s djecom ispunjava te da nikada nisu razmišljali o promjeni karijere. Iako rad u školi ponekad zna biti težak, ponovo bi se odlučili za studij nastavničkog usmjerenja jer smatraju da je to njihov poziv a ne zanimanje.

„Nisam nikada razmišljao o promijeni karijere, veseli me rad s učenicima.“ (Lovro)

„Prezadovoljan sam! To što sam učitelj geografije doživljavam kao poziv a ne kao posao; rad s djecom me ispunjava i mislim da sam stvarno odabrao pravi smjer.“ (Boris)

„Zadovoljna sam poslom i nije mi uopće žao, danas bih ponovo izabrala isti studij.“ (Marija)

9.2.2. Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi

Nasilno ponašanje doživjeli su svi nastavnici geografije s kojima je proveden intervju, međutim ono nije često i u najvećem broju slučajeva događa se samo na verbalnoj razini. Većina sudionika smatra da je blaže nasilno ponašanje učenika dio njihovog odrastanja i sazrijevanja kao osobe, a samim tim i normalan dio odgojno-obrazovnog sustava.

„Na to nastavnik treba biti spreman, zato što je to po meni nekako u ljudskoj ćudi i biološkom određenju čovjeka, pogotovo sad u srednjoj školi kada se izrazito mijenjaju...oni su u godinama kada su na vrhuncu puberteta i kada se pretvaraju u mentalno solidne ili zrele i definirane osobe, tako da mislim da je ta agresija normalna.“ (Petar)

„Svi su oni srednjoškolci. Ti si bila, ja sam bila i u toj dobi svi smo šašavi.“ (Marija)

„Sjećam se... kad sam ja bio osnovnoškolac i dijete, i mi smo bili svakakvi i svašta radili i ne mogu reći da su ovi naši učenici gori...nepodopštine koje su oni radili radio sam i ja tako da...nastavnik treba biti spreman na to, ti se susrećeš s jako puno djece i bit će uvijek jedan određen postotak djece koja su agresivna, takav je prirodni zakon.“ (Boris)

Ipak naglašavaju da se teži i ozbiljniji incidenti ne mogu smatrati normalnim i uobičajenim ponašanjem, odnosno da takvi slučajevi zahtijevaju veću pozornost i ozbiljniju reakciju.

„Ali ozbiljniji i teži oblici nasilnog ponašanja – nikako to ne mogu smatrati normalnim dijelom odgojno-obrazovnog procesa, pa ni odrastanja.“ (Lovro)

„Ne mogu reći da je to normalno, ali događa se, događalo se i događat će se. Prevencija je tu najbitnija.“ (Boris)

Nasilje nad nastavnicima mogu vršiti sve osobe s kojima nastavnici dolaze u kontakt, što je uočeno i ovim istraživanjem. Budući da su sudionici doživjeli nasilno ponašanje različitih počinitelja, njihovo iskustvo u nastavku teksta bit će prikazano prema vrsti počinitelja nasilja.

9.2.2.1. Izloženost nastavnika geografije nasilju učenika

Očekivano, sudionici istraživanja najviše nasilja doživljeli su od svojih učenika. Učenici nerijetko dobacuju neprimjerene komentare, psovke, ružne riječi, viču ili se prijete nastavnicima kako bi privukli pažnju na sebe ili izrazili nezadovoljstvo zbog ocjene. Također, učenici odbijaju sudjelovati u nastavi, zbog čega ignoriraju nastavnike i ne prihvaćaju ni jednu metodu rada. Pojedini sudionici navode da ih učenici povremeno oponašaju i ismijavaju zbog njihovog specifičnog govora, naglaska, određenih pokreta ili pak načina na koji se kreću.

„Recimo, kad sam počeo raditi, u školi je bila pametna ploča i ja sam ju pokušao upaliti, a ona je nešto bila pokidana i sjećam se da je jedna djevojka u tom trenutku rekla nije žvaka za seljaka; to je stvarno bilo neprimjereno. Onda prošle godine, zaključio sam dvojici učenika 1 iz geografije i jedan učenik mi je rekao jedi govna. Ono što mi je još ostalo u sjećanju kad sam radio u jednoj drugoj školi, jedna učenica imala je izljeve bijesa nakon što dobije 4. Ona je smatrala da zna za 5, ja joj dam 4 i ona je, sjećam se, taj sat pobacala sve po razredu od bijesa i ljutnje. Bilo je i izjava mi znamo koji auto vozite, skinit ću ti gume s auta... Tako neke ružne stvari doživiš.“ (Boris)

„Imala sam dva razreda koja su me baš maltretirala, ni jedna metoda rada im nije odgovarala, uvijek su me nadglasavali, namjerno upadali u riječ, pa zašto ovo, zašto ono, stalno se moraš s njima natezati...Evo, naprimjer, prošli sat u jednom razredu. Ja znam da specifično pričam, imam neke poštapalice, nekad kažem alo, tišina, a onda oni to ponavljaju za mnom. Ne mogu ja promijeniti način na koji govorim, na koji hodam i slično.“ (Marija)

„Imala sam recimo jednu učenicu, odlična je bila, radili smo timski rad i trebalo je izložiti plakate. Ja sam nju prozvala, ona ustane i kaže neću, pred cijelim razredom! Znam da zna, gledala sam kad je radila, čula sam šta govori jer pratiš ih dok rade, a ona meni kaže neću. I sad pazi, cijeli razred tajac. Ja njoj kažem hajde, molim te, znam da znaš, a ona meni onako u originalu pred cijelim razredom...“ (Doris)

Od ostalih oblika nasilja, jedna sudionica doživjela je elektroničko nasilje za koje je saznala preko kolegice. Učenici su je na društvenim mrežama komentirali i ismijavali kao što to povremeno čine i u razredu. Zanimljivo je da jedna sudionica ne koristi elektroničke medije za komunikaciju zato što smatra da se na taj način štiti od mogućeg dodatnog psihičkog stresa.

9.2.2.2. Izloženost nastavnika geografije nasilju roditelja učenika

Odnos nastavnika s roditeljima iznimno je bitan za kvalitetan sveukupni razvoj djeteta, jer su nastavnici produžena ruka roditelja. Nastavnici i roditelji trebali bi biti partneri u odgoju djece, međutim to nije uvijek tako. Kada govorimo o nasilnom ponašanju roditelja prema nastavnicima, iskustva sudionika poprilično se razlikuju. Pojedini sudionici ističu da s roditeljima imaju skladan odnos te da od njih nikada nisu doživjeli neprimjereno ponašanje. Ukoliko se i pojavi određeni problem vezan uz njihovo dijete, sve rješavaju mirnim putem u najboljem interesu djeteta.

„Iskustva s roditeljima su mi pozitivna; ako i bude nekih sitnih problema u razredu, to rješavamo mirnim putem.“ (Lovro)

„Ja nikada s roditeljima nisam imala problema jer su to, kako bih rekla, normalni ljudi; ja ipak pomažem tim roditeljima da dijete izađe na pravi put.“ (Marija)

S druge strane, dvoje sudionika istaknulo je da su se tijekom dosadašnjeg rada susreli s roditeljima koji su zbog iskrivljene percepcije ili prevelikih očekivanja bili nezadovoljni uspjehom djece, zbog čega su dolazili u školu i tražili od njih da povise ocjenu djetetu. Često su takvi zahtjevi bili praćeni verbalnim prijetnjama ili prijetnjama da će pozvati inspekciju.

„Imala sam roditelja koji su se prijetili i situacija da sam mislila da neću izaći živa iz razreda, u smislu da ću se ja početi tresti jer nisi naučen na takav način komunikacije...Posebno pamtim '92 godinu, ali to su bile ratne godine. Tada je jedan roditelj došao u punoj ratnoj spremi u školu. Došli su kao prognanici, doselili su se u Zagreb kao prognanici iz Vukovara. Otac je došao i rekao da njegov sin s 5 negativnih

ocjena mora proći razred, s tim da je bio došao u petom mjesecu. Rekla sam da pričekaj i pozvala ravnatelja; došao je k njemu oštro, onako kao muškarac muškarcu. Ja se to, naravno, kao žena nisam usudila. Roditelj kaže ja sam vukovarski borac, a njemu ravnatelj mene se to ne tiče, odlazi van i kad skineš sve sa sebe onda se vrati...ali to su specifične situacije, to je još ratno doba, to su još svježije rane bile pa je bilo za razumjeti. Veći je problem sada.“ (Doris)

„Možda nije vezano konkretno za geografiju, ali kada sam bio razrednik, sjećam se da je jedna mama došla i rekla ako moja kći ne bude imala 5 ili ako ne prođe s 5, ja ću zvati inspekciju.“ (Boris)

9.2.2.3. Izloženost nastavnika geografije nasilju kolega, ravnatelja i ostalog školskog osoblja

Nasilje kolega i ravnatelja nije učestalo, prema iskazima naših sudionika, međutim nastavnici koji su doživjeli ovaj oblik nasilja ističu da ih ono možda i najviše pogađa. Nasilno ponašanje kolega doživjelo je dvoje sudionika. Doživjeli su ogovaranje među kolegama, spletkarenje iza leđa, ali i izravne verbalne napade. Mišljenja su da se na taj način bore za svoju poziciju te da je ovakvo ponašanje kolega povezano i s razinom institucije.

„Najgore od svega je što te kolega proziva, komentira, osuđuje, smatra da sam ja kriva što određeni razredi ne žele surađivati, a vidi da s drugim razredima normalno radim.“ (Marija)

„Jednom me jedna učiteljica optužila da nisam dežurao kad sam trebao biti dežuran. Bio je nespornost, pisalo je moje ime za dežurstvo ali tek od trećeg, četvrtog sata. Ja sam bio u zbornici i sjedio, a ona se izvikala pred svima... Da je to bilo dođi u stranu nego tako javno... Imao sam priliku raditi 2- 3 mjeseca i na fakultetu i mogu ti reći da je toga tamo bilo. Što ti je viša institucija, znači osnovna, srednja, fakultet, to ima više toga jer su veće borbe za pozicije, veća je moć, veća je vlast. Vidiš po njegovom govoru tijela i reakcijama da te ne prihvaća.“ (Boris)

Da to ponekad ne ostane samo na verbalnoj razini, dokazuje i iskustvo jednog sudionika koji je primao neprimjerene SMS poruke na svom mobilnom telefonu. Zbog zaštite anonimnosti sugovornika, u nastavku teksta izdvojit će se samo dio intervjua koji je presudan za temu.

„Ovako, imao sam situaciju, dobivao sam neke poruke na mobitelu...Ja sam te poruke izbrisao i rekao da neću o tome nikome govoriti. Osim ravnateljici, ona je bila upućena. Uglavnom, bile su to dosta čudne poruke, gdje si ustašo, kad ćemo ići klati hercegovačke Hrvate...Odgovorio sam na poruke, pitao tko si ti, nakon toga sam dobio možda još jednu, dvije poruke i to je stalo...kasnije sam saznao o kome se radi, da je riječ o kolegi.“ (Boris)

Jedna sudionica doživjela je verbalne napade pedagoginje i optužbe da koristi njenu kćer za osobnu osvetu. Pedagoginja je smatrala da je negativna ocjena njene kćeri odraz mržnje a ne kćerinog neznanja geografije.

„Kada sam počela raditi, pedagoginja je imala kćer u 4. razredu i po tom programu učila se Hrvatska. Prozvala sam ju i pitala tri puta više pitanja nego što pitam ostale, a ona je stajala, pogledala nije, pogled kao ispovraćat ću se, šta me prozivaš...a svi šute jer znaju čija je. Otišla sam u zbornicu, odmah zovu hitno u kancelariju jer, naravno, pedagoginja zove. Ona meni tu počne zašto ti mene mrziš, ti se meni osvećuješ preko djeteta! Meni je bilo dosta, otišla sam van jer je to bilo strašno. Nije bila na satu i ne zna; pa tu su i druga djeca, svima treba biti isto.“ (Marija)

Ista sudionica je tijekom rada u školi doživjela i prikriveno nasilje ravnateljice, koja je omalovažavala njen rad i nije prihvaćala njene ideje. Sudionica smatra da nije davala povoda za takvo ponašanje ravnateljice te da su uzrok bile njene godine jer je ravnateljica uvijek preferirala i uvažavala jedino mlađe nastavnike.

„Nasilje sam doživjela u mandatu prošle ravnateljice koja nije voljela starije osobe. To je bilo prikriveno, ali osjetiš to. Ne valja ti ovo, ne valja ti ono, zašto si napravila ovo? A kap koja je prelila čašu je kad je bila savjetnica na obnovi mentorstva. Ravnateljica je imala stalno neke prigovore zbog nekih izraza; drugi su se čudili. Ja sam, na primjer, rekla donji veš, a ona je rekla da se pravilno kaže rublje. Tko u ovim krajevima govori rublje? Moje je da se djetetu približim i objasnim o čemu se radi. To mi je bilo strašno nešto! S tom

ravateljicom nisi mogao ništa, ona ima političku zaleđinu pa tu ne vrijedi ništa raspravljati, ali možda sam i pogriješila, možda sam trebala...“ (Marija)

9.2.3. Posljedice doživljenog nasilja

U ovom poglavlju fokus je stavljen na posljedice doživljenog nasilja, odnosno na koji je način doživljeno nasilje utjecalo na živote sudionika. Analizom prikupljenog materijala uočava se da je nasilje veće posljedice ostavilo na sudionice, kojima se stres očitovao kao strah, nesanica, glavobolja i povišen krvni tlak. Zbog svega navedenog morale su uzimati i određene lijekove. Za razliku od njih, muški sudionici tvrde da nikada nisu osjećali značajnije posljedice. Povremeno ih nasilna ponašanja učenika potaknu na dodatna razmišljanja i preispitivanje određenih postupaka, zbog čega osjećaju svojevrsno opterećenje. Međutim, naglašavaju da im stres u školi nikada nije utjecao na poučavanje, privatni život niti na zdravlje.

„Je, utjecalo je na mene to što sam doživjela, osobito u tim ratnim vremenima. Tada se odrazilo na živce, na jedan slom živaca...moram priznati i da sam se jako uplašila, tada sam bila jako mlada...A i sada, kada dođeš kući nakon jednog razgovora s roditeljem koji te okrivi da si ti okrivio dijete, a ono nije krivo. Kad sam došla kući, tu noć nisam spavala i da to vrtiš po glavi i mislim – jesam dobro rekla, jesam dobro postupila...“ (Doris)

„Normalno da je. Nije na privatni život jer nastojim, kada zatvorim vrata, ne razmišljati o tome...ali tlak mi je skočio, pila sam tablete za tlak i za smirenje.“ (Marija)

„Možda mi je neko kratko vrijeme bilo stresno s obzirom na to da čovjek i sam propituje svoje postupke, pogotovo tek kada počne raditi, u tim prvim godinama, dok još ne stekne iskustva. Ali fizički i u organizmu nije mi se javljalo baš ništa, niti ovako nešto drugo...“ (Petar)

„Nije utjecalo na moj rad jer nije eskaliralo. Ne bojim se djece, nisam ja nikada bio uplašen, nego jednostavno izaziva neku nelagodu, ne znam kako bih točno opisao taj osjećaj...U izvjesnoj mjeri te opterećuje čim razmišljaš o tome, mogao sam ovo ovako, ovom sam dao ovu ocjenu, onu...“ (Boris)

9.2.4. *Socijalna podrška*

Ljudi su u osnovi društvena bića koja svakodnevno ostvaruju odnose s drugima. Kvaliteta tih odnosa uvelike utječe na funkcioniranje pojedinca i ostavlja trag na različite aspekte života. Socijalna podrška iznimno je bitna i kada govorimo o suočavanju s nasiljem, što pokazuje i ovo istraživanje. Sudionici redovito dijele svoje doživljaje s kolegama, pri čemu gotovo nikad nisu doživjeli osuđivanje nego upravo suprotno – razumijevanje i podršku. Informiranje kolektiva presudno je za kvalitetnu intervenciju i suzbijanje nasilja u školi. Osim toga, informiranost i suradnja među kolegama pokazuju nastavnicima koji su doživjeli nasilje da nisu sami te da se u svakom trenutku mogu obratiti za pomoć. Osim kolegama, nastavnici se povjeravaju i članovima obitelji te prijateljima. Time se umanjuje stres i ublažavaju moguće posljedice, zbog čega možemo zaključiti da je socijalna podrška svojevrsni zaštitni čimbenik nastavnika.

„Imam kolege s kojima sam blizak, s njima komentiram neke stvari, kažem što je bilo i oni razumiju...Nikada nisam osjetio pritisak kad je bilo što u pitanju, uvijek su stali uz mene...Mislim da je najbitnija atmosfera u kolektivu.“ (Boris)

„U školi uvijek netko nešto ispituje, tako da usputno kažeš i ti kolegama, ali nije to u smislu žalbe, klasične žalbe nego više onako informativno, u obliku anegdota. Možda sam tu i tamo spomenuo i kod kuće ili prijateljima na kavama...uglavnom sam od svih dobivao podršku.“ (Petar)

„Mi smo do e-dnevnika, dakle dokle god smo dnevnik nosili u ruci, išli u zbornicu. I sada mi svaki odmor odemo van;, ako se nešto na tom satu dogodilo, odmah se to priča na hodniku, prepričava, kaže. Dođem i pitam, reci što da radim, ili ona mene pita, ili kaže čuj trebamo nešto poduzeti zajedno. Uvijek smo radili kao tim. Moram pohvaliti školu, ne zato što sam ja tu tolike silne godine, ali smo jedna od rijetkih škola na ovom području gdje mislim da vlada jedna zaista velika pomoć i sloga. I ne radi se samo o podršci, nego o tome da smo svi mi informirani. Čim smo svi informirani, znači da nema skrivanja. Nije da ja kao razrednik neću reći, da ću pokriti svoje dijete ili ne znam...Kad se to zna, to je transparentno. Jedan drugomu si već pomogao time što si to rekao.“ (Doris)

9.2.5. Čimbenici rizika koji se povezuju uz nasilje nad nastavnicima

Nasilno ponašanje uvjetovano je nizom čimbenika, što se lako uočava i u razgovoru sa sudionicima intervjua. Uzroke nasilnog, neprihvatljivog ponašanja teško izdvajaju jer na ponašanje osobe utječu njihove osobine, okolnosti u kojima žive, situacije kroz koje prolaze – poput razvoda roditelja. Česte su i iskrivljene percepcije učenika o nastavnicima, osobito kada se radi o mlađim nastavnicima. Također, pojedini sudionici smatraju da uzroci leže u cjelokupnom društvu, prevelikom isticanju prava i zanemarivanju obaveza, kao i u poremećenom sustavu vrijednosti. Jedna sudionica ističe da i nastavnici mogu doprinijeti nasilnom ponašanju i agresivnim reakcijama svojim ponašanjem, reakcijama, načinom oblačenja i sl.

„Svi smo mi različiti karakteri, svatko ima svoju povijest života, nekakve okolnosti u kojima odrasta ili je odrastao...ima mnogo slučajeva gdje su roditelji odgajali djecu na potpuno isti način, ali su ona različita. To su individualne osobine...i društvo koje je prezasićeno. Imamo previše svega, materijalnih stvari, 116 kanala na televizoru, svi imaju mobitele, u redu, takvo je vrijeme, ali djeca su zasićena i onda se tako ponašaju“ (Boris)

„Mislim da su mladi profesori uzrok, odnosno percepcija novog profesora ili općenito nekog mladog kojeg oni vide drugačije. Pojedini učenici su nekako principijelniji u viđenju sebe u ovoj školi pa onda lakše ulaze u sukobe, samo verbalne, ali ulaze u sukobe da bi neki svoj stav dokazali...problem je kod nas i to što su učenici svjesni okoline i svijeta u kojem žive. To mislim na nacionalnoj razini. Oni sami vide i osjećaju kakav je sustav vrijednosti u društvu, vide da obrazovanjem često neke stvari u životu ne možeš postići ili je jako teško postići, to ih demotivira. Vide da im društvo neće biti podrška, nego će ih kočiti.“ (Petar)

„Imala sam učenicu koja se ponašala onako, svašta je izgovorila, onako u originalu pred cijelim razredom. Rekla sam joj ostani samo malo tu, a ona neću, nemate vi mene pravo zadržati, okrene se i ode van...kasnije se vratila i kaže oprostite što sam se onako ponašala, bila sam isključena, moji roditelji su se jutros rastali. Treba stati i ne reagirati na prvu, mi ne znamo šta je u pozadini...I mi koji smo odgajatelji možemo doprinijeti nasilju – svojim oblačenjem, stavom, ponašanjem, komunikacijom; svim oblicima komunikacije, znači i šalom i ozbiljnošću, pa i ljutnjom. I društvo...nismo dobro shvatili

demokraciju, to nije dobro. Ljudi su dobili preveliku slobodu. Samo prava, prava – a obaveze? Prvo su prava, a onda ako stignem su obaveze, e to se zamijenilo.“ (Doris)

Unatoč velikom broju mogućih čimbenika, svi sudionici ističu presudnu ulogu obitelji i kućnog odgoja. Smatraju da su roditelji u današnje vrijeme previše posvećeni karijeri zbog čega provode premalo vremena s djecom. Nemaju interesa ni volje za rad s djetetom, što se onda ogleda u učeničkom ponašanju jer ne primaju dovoljno pažnje i ljubavi. Djeca su prepuštena društvu, ulici i 'uličnom odgoju'.

„Roditelj je na prvome mjestu. Promijenila su se vremena, roditelji su jako zauzeti poslom, nisu s djecom cijeli dan, dolaze poslije posla...valjda su neispavani, ne znam što, uglavnom ne posvećuju se toj svojoj djeci zato što nemaju vremena ili nemaju volje.“ (Doris)

„Odgoj ima veliku ulogu, pogotovo u korektnosti ili nekorektnosti ponašanja, što se vidi doslovno u svakom razredu...jako je bitan odgoj.“ (Petar)

„Mislim da je premalo kućnog odgoja, previše prepuštanja društvu, kao društvo će ih odgojiti. To više liči na ulični odgoj nego na kućni odgoj. Mislim da se roditelji premalo bave djecom, a ti ipak neke vrijednosti moraš ponijeti od kuće sa sobom.“ (Marija)

„Tebi je obitelj polazna točka i točno se vidi po djeci kakvi su im roditelji. Kad ti vidiš da te dijete ne poštuje, da ti odgovara, ono je to sigurno čulo kod kuće.“ (Boris)

Govoreći o uzrocima nasilnog ponašanja, dva sudionika istraživanja ističu ulogu medija. Smatraju da djeca danas imaju pogrešne uzore te da je u medijskom prostoru previše emisija, serija, filmova s nasilnim sadržajem. Provođenjem sve više vremena za laptopima, mobitelima i gledanjem televizijskog programa djeca počinju vjerovati da je takvo ponašanje normalno.

„Djeca danas imaju potpuno pogrešne uzore, njima ti je sad uzor Baka Prase i ti neki youtuberi, ne znam kako se zovu niti tko su ti ljudi, ali sam pokušao pogledati jedan video tog Baka Prase i to je ono (zgražanje)...oni to gledaju svaki dan i normalno da neće ništa dobro iz toga izaći.“ (Boris)

„Pogledaj samo filmove, serije za mlade, pa to je katastrofa, non- stop netko nekome nešto podmeće. Što je to? Djeca prihvate ono što misle da je divno i krasno, a nitko se ne nađe da im kaže da to nije i onda ako dođem ja koja imam 100 godina, ah baba lupeta...Ljubav na selu, Big Brother, serije i naše i turske, to je sve puno nasilja. Što psihičkog, što fizičkog. Kroz gledanje, oni smatraju da je to normalno.“ (Marija)

9.2.6. Nezadovoljstvo preventivnim mjerama i radom Ministarstva znanosti i obrazovanja

Posljednja skupina pitanja u istraživanju bila je usmjerena na mišljenje sudionika o preventivnim mjerama i radu Ministarstva znanosti i obrazovanja. Ministarstvo je unazad nekoliko godina donijelo niz različitih pravilnika, međutim oni su – prema mišljenju nastavnika geografije – vrlo nedorečeni i ne stavljaju fokus na nasilje nad nastavnicima. Općenito govoreći, nisu zadovoljni radom Ministarstva. Smatraju da reforma neće polučiti značajan uspjeh, kao što ni međupredmetne teme neće utjecati na smanjenje nasilja. Ističu da je to postojalo i prije, jedina promjena je ta što im je sad nametnuto više administracije. Jedan od sudionika ističe kako bi volio da se provedu istraživanja o uspješnosti međupredmetnih tema, koja će onda pokazati koliko je mjera zaista produktivna ili neproduktivna.

„Nisam primijetila da se išta radi po pitanju prevencije nasilja nad nastavnicima...Međupredmetne teme? To je non- stop jedno te isto, u svim područjima sve. Ne znam...Općenito nisam zadovoljna radom ministrice, mislim da griješi.“ (Marija)

„Svi novi pravilnici i dalje su nedorečeni. Recimo, u nekim člancima je kontradiktoran pravilnik o izricanju pedagoških mjera u školi tako da često za određene mjere ne znaš ni kako ih treba definirati ni kakvu mjeru izreći, pogotovo što su neke još uvijek u međuprostoru, neke pojavnosti su sve složenije, a pravilnik ne definira baš sve.“ (Petar)

„Mislim da suvremena pedagoška kretanja idu pogrešno. Svima su puna usta dječjih prava, izgleda da svi imaju prava, a nitko nema obaveze. Ti djetetu ništa ne možeš, ne u smislu da ću ja njega ići vrijeđati ili drastično reagirati na provokacije...ispada da dijete ne smije doživjeti nikakvo negativno iskustvo da se to ne bi odrazilo na njegov psihički razvoj ili ne znam što. Nakon osmog razreda izaći će na ulicu i doživjeti puno toga. Izgleda

mi kao da ih pokušavamo držati pod staklenim zvonom...međupredmetne teme, mislim da je to farbanje očiju i da je to više neka kozmetička mjera. Imaju one nekakvu funkciju, ali mi smo to radili i prije, evo naprimjer kad radimo vodu i život Afrike, učimo o gladi i siromaštvu afričke djece pa razgovaramo malo, pokušavamo se staviti u poziciju te djece. Mi s tim građanskim odgojem i ostalim temama nismo ništa dobili, samo smo dobili više papirologije tako da mislim da to neće ništa doprinijeti. Ja bih volio da se provedu istraživanja jesu li naša djeca nakon uvođenja građanskog odgoja nešto odgojenija? Nisu, situacija je sve gora i gora.“ (Boris)

Kada je u pitanju status službene osobe, smatraju da je navedena promjena Kaznenog zakona u osnovi dobra i pozitivna stvar, ali ujedno izražavaju zabrinutost i sumnjičavost u njegovo provođenje. Naglašavaju da se radi o mjeri koja se mora dosljedno i sustavno provoditi, odnosno da ona ne smije ostati samo na papiru.

„Nadam se da će polučiti izvjesne pozitivne mjere, da će se neki nastavnici zbilja, a ne samo deklarativno osjećati sigurnije, da će možda na neki način ta spoznaja primiriti problematične učenike, a pogotovo roditelje, koji znaju biti veći problem nego sami učenici...“ (Petar)

„Zakon je dobar jer ja sam tu državni službenik; ako se bude primjenjivao, možda će i doprinijeti, a poznavajući nas uvijek se nađe neka rupa u zakonu. Ne bi to smjelo ostati mrtvo slovo na papiru.“ (Marija)

„Mislim da će taj status pridonijeti jer si neki roditelji uzimaju za pravo provoditi pravdu po svojim nekim zakonima i propisima pa nastavnici mogu biti u neugodnoj situaciji.“ (Lovro)

Osim uvođenja spomenutog statusa službene osobe, potrebne su i temeljite promjene sustava. Nastavnici geografije smatraju da nitko ne može imati bolji uvid u situaciju od njih koji su praktičari, koji zaista rade u školama i susreću se s nasilnim ponašanjem u školi, prvenstveno učenika, a zatim i roditelja. Neki smatraju da rješenje leži u ukidanju ocjena osnovnoškolcima i preuzimanju uspješnih obrazovnih modela poput danskog obrazovnog sustava. Također, slažu se da je iznimno bitno uključivanje roditelja u prevenciju. Roditelje i djecu treba informirati o nasilju i educirati o načinima

komunikacije, načinima upravljanja bijesom ili pak načinima izražavanja osjećaja i mišljenja mirnim putem. To se, prema mišljenju sudionika, može provoditi putem obveznih radionica i usavršavanja ili u okviru sata razrednika. Uz to, Ministarstvo treba pronaći način i potaknuti roditelje na rad s djecom te ih obvezati da češće dolaze u školu.

„Cijeli sustav treba biti drugačije postavljen, trebalo bi uvesti danski sustav ili nekih drugih nordijskih zemalja. Ne davati učenicima ocjene u osnovnoj školi, oni se previše vežu za brojčane vrijednosti pa tako i za ocjene. U školi bi trebalo biti više opisnog ocjenjivanja i bilješki o učenicima...Općenito, više se usmjeriti na poučavanje koje će više voditi razvoju njihovih vještina a manje znanja.“ (Petar)

„Nešto se treba mijenjati, mora, zbog vas koji dolazite, da bi vama bilo bolje. Ako treba i represijom, zašto ne?„ (Doris)

„Kao prvo i osnovno, roditelj mora kod kuće raditi s djetetom jer roditelj meni šalje dijete. Ja sam tu da pomognem da to dijete izraste u zdravog čovjeka, i psihički i fizički...Roditelji se moraju uključiti u prevenciju.“ (Marija)

„U prevenciji je nužna dosljednost u postupcima za sprječavanje i rješavanje nasilnih oblika ponašanja; konstantnost. Razne radionice i razgovori s učenicima, ali u prevenciju se trebaju uključiti prvenstveno roditelji...“ (Lovro)

„Uveo bih obavezne radionice za roditelje i djecu, kako se ponašati u slučaju bijesa, u slučaju nepravde, kako se ponašati kada se loše osjećaš. Isto tako, volio bih da je socijalna skrb malo jača jer, recimo, meni učenik ima pet jedinica u prvom polugodištu, a roditelj se uopće ne pojavi. Ili ako nešto loše napravi, ja napišem bilješku, evo ne sjećam se da je ikada ijedan roditelj došao i pitao što je bilo. A ima pristup e-dnevniku! Tu Ministarstvo treba naći način da primora roditelje da vode brigu o svome djetetu., (Boris)

Osim roditeljima, dodatna usavršavanja potrebna su i nastavnicima. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da svim sudionicima nedostaje vještina i znanja o upravljanju razredom, o samoregulaciji i kontroli emocija te prepoznavanju i karakteristikama nasilja

jer im ta znanja fakultet nije dao. Jedna sudionica ističe da se takve teme rijetko obrađuju i na stručnim seminarima.

„Moram priznati, sad jedno 5-6 godina, ma i više, možda i 8, mi nismo imali predavanja o nasilju i to fali. Bilo je dobrih predavanja na skupovima, ali sad već dugo ne, moglo bi se ponoviti.“ (Doris)

„Mislim da je umijeće u tom našem poslu imati dovoljno strpljenja, živaca, da budeš kul, što bi mlade generacije rekle...da ga pustiš da to sve kaže i da, ustvari, počneš smirivati situaciju. Čim kreneš oštrije i oni su odmah oštriji, a čim ti imaš spušten glas, smiren glas, situacija se smiruje. Mislim da, kad čovjek radi sam na sebi, onda nema ni nasilja. Kada to uspiješ napraviti, kao profesor si napravio veliki uspjeh.“ (Doris)

Naposljetku, prevencija nasilja nad nastavnicima zahtijeva suradnju i djelovanje na različitim razinama. Počevši od učionice, škole preko lokalne zajednice do cjelokupnog društva. Lokalne zajednice trebaju poticati mlade na uključivanje u različite aktivnosti prosocijalnog karaktera, a na društvu je da zauzme jasan stav i pokaže kako ni jedan oblik nasilja nije prihvatljiv.

„Mislim da lokalna zajednica može imati veliku ulogu i funkciju kroz nekakva društvena, kulturno-umjetnička, sportska, vatrogasna društva ili nešto. Posebno sport, meni je sport jako dobar odgojni čimbenik zato što u sportu doživiš poraz i pobjedu pa vidiš kako se nosi s porazom, kako s pobjedom. Doživiš nepravdu, sudac ti ne svira nešto...Nisu svi, naravno, za sport, netko je za nešto drugo...“ (Boris)

„...onda i cjelokupno društvo koje mora zauzeti stav i pokazati da nasilno ponašanje nije prihvatljivo. Uz to, važna je i dobra suradnja nastavnika, stručne službe i ravnatelja.“ (Lovro)

10. Rasprava

Dosadašnja istraživanja pokazala su da je nasilje nad nastavnicima poprimilo globalni karakter, pri čemu su se stope u posljednje dvije godine kretale od 20 % do 75 % (Longobardi i dr., 2019 prema Berlanda i dr., 2019). Na sličan trend ukazuju i rezultati ovog istraživanja. Naime, rezultati pokazuju da je 64 % nastavnika geografije doživjelo nasilje tijekom radnog vijeka. Nastavnici najviše doživljavaju verbalne napade, neprimjerene izraze, vrijeđanje i psovanje što su potvrdili i sudionici u intervjuu. Ovakvi rezultati bili su očekivani jer cijeli niz istraživanja (npr. O'Dead Lernihann, 2011 prema Garrett, 2012; Bilić, 2016; Berlanda i dr., 2019) pokazuje kako je verbalno nasilje najučestaliji oblik nasilja nad nastavnicima. Ipak, treba napomenuti da je – u usporedbi s posljednjim istraživanjem koje je provedeno u Hrvatskoj (Bilić, 2016) – ta stopa nešto niža pa možemo reći da je, prema rezultatima ovog istraživanja, verbalno nasilje u padu. S druge strane, elektroničko nasilje raste. Elektroničko nasilje doživjelo je 24 % nastavnika geografije koji su sudjelovali u ovom istraživanju, što je za 2,6 % više u odnosu na spomenuto istraživanje iz 2016. godine. Takvi rezultati ne iznenađuju jer su današnji mladi informatički pismeni, posjeduju impresivne digitalne kompetencije, a uz to sve više vremena provode upravo na svojim laptopima, mobitelima ili tabletima. Tome u prilog idu i podatci Eurostata iz 2019. godine, prema kojima Hrvatska bilježi sve veći broj korisnika interneta. Prije pet godina, dakle 2015. godine, internet je koristilo 70 % Hrvata u dobi od 16 do 74 godine dok podatci iz 2019. godine pokazuju da je taj postotak porastao i sada iznosi 79 %. Osim toga, adolescenti sve više vremena provode na internetu. To potvrđuju rezultati prvog hrvatskog reprezentativnog istraživanja o digitalnim navikama djece. Istraživanje je provedeno 2017. godine u okviru međunarodnog projekta EU (*Global Kids Online*) na uzorku od 1017 djece u dobi od 9 do 17 godina. Dobiveni podatci pokazuju da svako četvrto dijete provodi više od četiri sata dnevno na internetu. Očekivano, djeca tijekom vikenda provode više vremena na digitalnim platformama pa tako trećina ispitanе djece tvrdi da neradnim danima provodi više od četiri sata u virtualnoj stvarnosti (Ciboci i dr., 2020). Da te brojke konstantno rastu, potvrđuju rezultati istraživanja 'Pozitivan razvoj adolescenata u Hrvatskoj' koji su javnosti predstavljeni prošle godine. Rezultati pokazuju da 39,6 % osječkih adolescenata provodi više od pet sati dnevno na internetu, a vikendom je taj postotak još i viši (Nenadić, 2019). Za očekivati je da će te brojke rasti i u narednim godinama. Svi ovi podatci, kao i karakteristike elektroničkog nasilja – u prvom redu anonimnost počinitelja – povećavaju mogućnosti nasilnog ponašanja putem interneta i

elektroničkih medija. Seksualno nasilje doživjelo je 14 % ispitanih nastavnika geografije. Takvi rezultati približno odgovaraju rezultatima novijih istraživanja (Moon i McCluskey, 2018), odnosno stope su duplo više ako ih usporedimo sa starijim istraživanjima (Steffgen i Ewen, 2007) što sugerira da seksualno nasilje nad nastavnicima ima tendenciju rasta. Što se tiče sociodemografskih značajki, rezultati anketnog istraživanja pokazuju da su nastavnice geografije izloženije nasilnom ponašanju. Međutim, provedeni intervjui upućuju na to da spol nije značajno povezan s viktimizacijom nastavnika geografije. Ako se pak osvrnemo na dob sudionika intervjua, stječe se dojam da su mlađi nastavnici u većem riziku. To se može povezati s liberalizacijom, sve slobodnijim ponašanjem učenika i nepoštivanjem autoriteta. Prema rezultatima ankete i samoiskazu nastavnika u intervjuima, najčešći počinitelji nasilja nad nastavnicima su učenici. Nastavnici najviše vremena provode upravo s njima zbog čega ovakvi rezultati nisu iznenađujući. Štoviše, takvi rezultati su u skladu s većinom istraživanja koja se bave ovom tematikom (npr. Espelage i dr., 2013, McMahon i dr., 2014). Uslijed doživljenog nasilja nastavnici osjećaju opterećenost i stres koji se manifestira kao glavobolja, povišeni krvni tlak i psihički problemi što se podudara s karakteristikama sindroma o kojem govore Goldstein i Conoley (1997 prema Steffgen i Ewen, 2007), a nazivaju ga 'battered teacher syndrome'. Za razliku od muških sudionika, koji tvrde da nisu osjetili značajnije posljedice, nastavnice su bile prisiljene potražiti pomoć liječnika jer im je doživljeni stres utjecao na zdravstveno stanje. Nadalje, intervjui su pokazali kako učestalost nasilja ponekad ne određuje intenzitet posljedica. Kao što smo vidjeli, pojedini sudionici tvrde da nisu često izloženi nasilnom ponašanju, ali istovremeno pamte pojedinačne slučajeve koji su ih toliko uznemirili da su se posljedice očitovale na njihovo psihofizičko funkcioniranje. Tu imamo primjer roditelja „vukovarskog borca“ koji je nastavnicu geografije doveo do ruba živčanog sloma. Sve navedeno potvrđuje tezu koju su još 2007. godine iznijeli Dzuka i Dalbert (prema Bilić, 2016) prema kojoj i jedan nasilni incident može biti dovoljan da ugrozi dobrobit nastavnika. Posljedice doživljenog nasilja povezane su i s mrežom potpore. Nastavnici se ponekad izoliraju od svojih kolega i bližnjih jer se osjećaju posramljeno, čime sami sebi uskraćuju podršku i razumijevanje (Garrett, 2012) te time jačaju učinke viktimizacije. Međutim, rezultati ovog kvalitativnog istraživanja pokazuju da to nije slučaj s ispitanim nastavnicima geografije. Sudionici se redovito obraćaju svojim kolegama kako bi podijelili svoje iskustvo i zatražili pomoć. Kada su u pitanju uzroci nasilnog ponašanja, različita istraživanja (Chen i Astor, 2009; Reddy i dr., 2013; Espelage i dr., 2013; Lokmić, Opić i Bilić, 2013; McMahon i dr., 2014; O i Wilcox, 2018) pokazuju da je nemoguće izdvojiti

jedinstvene, presudne čimbenike jer na ponašanje pojedinaca utječe cijeli niz podražaja i kontekstualnih sustava. Potvrdu toga dali su i sudionici u intervjuima koji navode da je nasilno ponašanje povezano najprije s obiteljskim čimbenicima, tj. nedostatkom pravog kućnog odgoja, manjkom roditeljske pažnje, prevelikim očekivanjima roditelja i sl., a onda s individualnim osobinama, različitim utjecajima okoline, stavovima društva i utjecajem medija. Konačno, na temelju dobivenih rezultata nameće se zaključak da je višedimenzionalna, dosljedna, konzistentna prevencija jedina prevencija nasilja nad nastavnicima koja može polučiti značajniji uspjeh. Najveći broj ispitanika u anketi ističe nužnost zakonskih promjena i veće podrške nastavnicima, s čime se slažu i sudionici kvalitativnog istraživanja. Uz to, prevencija nasilja nad nastavnicima zahtijeva uključivanje roditelja i lokalne zajednice u preventivni rad, zatim kvalitetniju edukaciju nastavnika tijekom nastavničkog studija i u sklopu stručnih usavršavanja te promjenu percepcije društva, što odgovara nalazima ranije provedenih studija (Schwimmer, 2004; Espelage i dr., 2013; Reddy i dr., 2013; Moon i McCluskey, 2014; Wilson i dr., 2011; McMahon i dr., 2017).

11. Zaključak

Nasilje nad nastavnicima zahtijeva izrazitu pažnju i pozornost jer sva istraživanja, pa i ovo, pokazuju da je ono u značajnoj mjeri prisutno u hrvatskim školama. Karakteristike ove vrste nasilja su promjenjive, one variraju ovisno o specifičnim značajkama prostora i vrsti nastave koju nastavnici izvode. Ipak, na samom početku istraživanja postavljena su istraživačka pitanja na koja ćemo se sada referirati. Istraživanje pokazuje da su nastavnici geografije zadovoljni svojim poslom, da u uživaju u radu s učenicima, ali unatoč tomu doživljavaju nasilje. Najčešće su izloženi nasilju učenika i njihovim verbalnim uvredama, psovka i neprimjerenim izrazima. Kolege im redovito pružaju podršku, što povoljno djeluje na učinke viktimizacije. Doživljeno nasilje značajnije posljedice ostavlja na nastavnice geografije nego na njihove muške kolege. Međutim, ono ni u jednom slučaju nije utjecalo na kvalitetu poučavanja i kvalitetu obrazovanja učenika. Rezultati istraživanja potvrđuju da se nadležne vlasti nedovoljno bave ovim gorućim problemom, da su nužne obuhvatne sustavne promjene u školama, široj zajednici i društvu. Dobiveni rezultati mogu poslužiti kao dobar izvor informacija za buduća slična istraživanja, koja bi zasigurno trebala dodatno istražiti povezanost sociodemografskih karakteristika nastavnika s

prevalencijom nasilja, proširiti uzorak i obuhvatiti sve nastavnike bez obzira na predmetnu skupinu, ispitati koliko mediji izvješćuju o ovom ozbiljnom problemu i sl. Također, potrebna su istraživanja koja bi uključivala učenike i roditelje te ispitala razloge njihovog nasilnog ponašanja. Naposljetku, potrebno je istaknuti da su nastavnici temelj kvalitetnog obrazovnog sustava. Ako te temelje ne zaštitimo, cijeli sustav se ruši. Takvim scenarijem uskratili bismo svim nadolazećim generacijama pravo na kvalitetno obrazovanje. Nastavnici su stupovi društva. Oni zavrjeđuju da ih netko čuje, dok iz svega glasa vrište. Upravo zbog toga, nužno je osvijestiti društvo i akademsku zajednicu o prisutnom nasilju u školama te ukazati na nužnost intervencije i sprječavanja takvog ponašanja u budućnosti.

LITERATURA:

1. Berlanda, S., Fraizzoli, M., de Cordova, F., Pedrazza, M., 2019: Psychosocial risks and violence against teachers. Is it possible to promote well-being at work?. *International journal of environmental research and public health*, 16(22), 4439. DOI: 10.3390/ijerph16224439
2. Bilić, V., 2007: Nasilno i nekorektno ponašanje prema nastavnicima u školi, u: *Nasilje i nasilno ponašanje u školi, vrtiću, učeničkom domu* (ur. Vrgoč, H.), HPKZ, Zagreb, 46-65
3. Bilić, V., 2016: Nasilje učenika i njihovih roditelja nad nastavnicima. U: *Odnosi u školi – prilozi za pedagogiju odnosa* (ur. Bašić, S.), Učiteljski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 181-230
4. Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H., 2012: *Nasilje nad djecom i među djecom*. Naklada Slap, Jastrebarsko
5. Chan, S., Khader, M., Ang, J., Tan, E., Khoo, K., & Chin, J. , 2012: Understanding 'happy slapping'. *International Journal of Police Science & Management*, 14 (1), 42-57
6. Chen, J. K., Astor, R. A., 2009: The Perpetration of school violence in Taiwan: An analysis of gender, grade level and school type. *School Psychology International*, 30, 568–584. DOI:10.1080/15388220802067680
7. Chinkov, V., 2004: Nasilje djece i mladih u Ruskoj Federaciji, u: *Nasilje u školama – izazov lokalnoj zajednici* (ur. Krnić, Š. i Hrdas, I.), Ibis Grafika, Zagreb, 69-75.
8. Ciboci, L., Ćosić Pregrad, I., Kanižaj, I., Potočnik, D., Vinković, D., 2020: *Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu*. *HR Kids Online*, Zagreb <https://hrkids.online/prez/EUKidsOnlineHRfinal.pdf>
9. Espelage, D., Anderman, E. M., Evanell Brown, V., Jones, A., Lynne Lane, K., McMahon, S., Reddy, L. A., Reynolds, C. R., 2013: Understanding and Preventing Violence Directed Against Teachers – Recommendations for a National Research, Practice, and Policy Agenda. *American Psychologist*, 68 (2), 75-87, DOI: 10.1037/a0031307

10. Garrett, L., 2012: The Student Bullying of Teachers: An Exploration of the Nature of the Phenomenon and the Way in Which it is Experienced by Teachers. *The online postgraduate journal of the College of Arts, Celtic Studies and Social Sciences*, 19- 40 <https://www.ucc.ie/en/media/electronicjournals/aigne/2014-01/03-Garrett-2014-01-en.pdf>

11. Lokmić, M., Opić, S., Bilić, V., 2013: Violence against teachers – rule or exception? *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*. 1 (2) <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED564113.pdf>

12. Ljubin Golub, T., Olčar, D., Bezak, S., 2016: Zadovoljstvo učitelja poslom: uloga agresivnog učeničkog ponašanja i učiteljske povezanosti s učenicima', *Napredak*, 157(4), str. 437-458., <https://hrcak.srce.hr/177213> (7.12.2019.)

13. Matijević, M., Bilić, V., Opić, S., 2016: *Pedagogija za učitelje i nastavnike*, Učiteljski fakultet, Školska knjiga, Zagreb

14. McMahon, S. D., Martinez, A., Espelage, D., Rose, C., Reddy, L. A., Lane, K., Anderman, E. M., Reynolds, C. R., Jones, A., Brown, V., 2014: Violence directed against teachers: results from a national survey. *Psychology in the Schools*, 51(7):753-766

15. McMahon, S. D., Reaves, S., McConnell, E. A., Peist, E., Ruiz, L., 2017: The Ecology of Teachers' Experiences with Violence and Lack of Administrative Support. *American Journal of Community Psychology*, 60(3-4), 502–515. DOI:10.1002/ajcp.12202

16. Mikuš Kos, A., 2004: Nasilje i maltretiranje među vršnjacima u Jugoistočnoj Europi, u: *Nasilje u školama – izazov lokalnoj zajednici* (ur. Krnić, Š. i Hrdas, I.), Ibis Grafika, Zagreb, 75-83.

17. Mooij, T., 2011: Secondary school teachers' personal and school characteristics, experience of violence and perceived violence motives. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 17(2), 227-253.

18. Moon, B., McCluskey, J., 2014: School-based victimization of teachers in Korea: Focusing on individual and school characteristics. *Journal of interpersonal violence*, 31(7), 1340-1361. DOI: 10.1177/0886260514564156

19. Moon, B., McCluskey, J., 2018: An Exploratory Study of Violence and Aggression Against Teachers in Middle and High Schools: Prevalence, Predictors, and Negative Consequences. *Journal of School Violence*, 1–16. DOI:10.1080/15388220.2018.1540010

20. Olweus, D., 1998: *Nasilje među djecom u školi*, Školska knjiga, Zagreb

21. O, S., Wilcox, P., 2018: Routine Activity Theory, Target Congruence, and School Context: A Multilevel Analysis of Teacher Victimization. *Victims & Offenders* 13 (3). 1-24.

22. Reddy, L. A., Espelage, D., McMahon, S. D., Anderman, E. M., Lane, K. L., Evanell Brown, V., Reynolds, C. R., Jones, A., Kanrich, J., 2013: Violence Against Teachers: Case Studies from the APA Task Force. *International Journal of School & Educational Psychology*, 1(4):231-245, DOI:10.1080/21683603.2013.837019

23. Schwimmer, W., 2004: Važnost konkretnih strategija za prevenciju nasilja u školama, u: *Nasilje u školama – izazov lokalnoj zajednici* (ur. Krnić, Š. i Hrdas, I.), Ibis Grafika, Zagreb, 11-17.

24. Steffgen, G., Ewen, N., 2007: Teachers as victims of school violence – the influence of strain and school culture. *International journal on Violence and School*, 3:81-93

25. Sungu, H., 2015: Teacher Victimization in Turkey: A Review of the News on Violence against Teachers. *Anthropologist*. 20, 694-706. DOI: 10.1080/09720073.2015.11891775.

26. Trankiem, B., 2009: *Stres u razredu*, Profil International, Zagreb

27. Vizek Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović Štetić, V., Miljković, D., 2003: *Psihologija obrazovanja*. IEP – Vern, Zagreb

28. Wilson, C. M., Douglas, K. S., Lyon, D. R., 2011: Violence against teachers: Prevalence and consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 26, 2353–2371, DOI:10.1177/0886260510383027

29. Zovkić, D., 2015: Nasilje putem interneta, Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:317998> (7. 12. 2019)
30. Žilić, M., Janković, J. (2016). 'Nasilje', *Socijalne teme*, 1(3), 67-87., <https://hrcak.srce.hr/176988> (7. 12. 2019.)

IZVORI:

1. Centar za zdravlje, 2019: Posttraumatski stresni poremećaj. <https://www.centarzdavlja.hr/zdravlje-az/mentalno-zdravlje/posttraumatski-stresni-poremecaj/> (10. 1. 2020.)
2. CROMediascope, 2015: <https://www.jatrgovac.com/cromediascope-2015-troskok-interneta/> (2. 3. 2020.)
3. Državna geodetska uprava, Središnji registar prostornih jedinica 2013, <https://registri.nipp.hr/izvori/view.php?id=8> (10. 1. 2020.)
4. Eurostat, 2020: Internet use by individuals, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tin00028/default/bar?lang=en>, (2. 3. 2020.)
5. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Red predavanja za 2019./2020. akademsku godinu, <https://theta.ffzg.hr/ECTS/Studij/Index/1104> (20. 12. 2019.)
6. Gelenčir, M., 2018: Odluka je pala: Nastavnici prosvjeduju zbog nasilja u hrvatskim školama. *Srednja.hr*, 10. prosinca, <https://www.srednja.hr/zbornica/odluka-pala-nastavnici-prosvjeduju-zbog-nasilja-hrvatskim-skolama/> (8. 12. 2019.)
7. Geografski odsjek, Red predavanja Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za 2019./2020. akademsku godinu, PMF, <https://www.pmf.unizg.hr/geog/nastava> (20.12.2019.)
8. Nacrt Akcijskog plana za prevenciju nasilja u školama 2019. – 2024., <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=11104> (20. 12. 2019)
9. Narodne novine, 2015: Pravilnik o kriterijima za izricanje pedagoških mjera, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_94_1818.html (20. 12. 2019)

10. Nenadić, I., 2019: Osječki srednjoškolci previše vremena provode na internetu. *Glas-slavonije.hr*, 5. studenog, <https://www.glas-slavonije.hr/415144/3/Osjecki-srednjoskolci-previse-vremena-provode-na-internetu> (02. 03. 2020.)
11. Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, 2019: Red predavanja. *Unizd.hr*, <https://www.unizd.hr/Portals/6/Red%20predavanja%202019-20%20-%20dds%20geografije%2C%20nastavnicki%20s%20mjer.pdf>, (20. 12. 2019.)
12. ŠeR, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2020: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiM2Q1NjVmZDEtMGUyMy00MDBiLTkzYWItYjBhMTA3MDFiOWUxIiwidCI6IjJmTFJYmNjLWI3NjEtNDVkYi1hOWY1LTRhYzc3ZTk0ZTFkNCIsImMiOiJh9>, (10. 1. 2020.)
13. Vesić, V., 2018: Otac učenice u Varaždinu prijetio nastavnici da će je ubiti. U toj školi već je došlo do ubojstva profesora. *Novilist.hr*, 13. prosinca, <https://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Otac-ucenice-u-Varazdinu-prijetio-nastavnici-da-ce-je-ubiti.-U-toj-skoli-vec-je-doslo-do-ubojstva-profesora> (8. 12. 2019.)
14. WHO, 2002: World report on violence and health, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=67AEB15974EA80B1A51510E58D9A617D?sequence=1 (8. 12. 2019.)

Popis slika, tablica i priloga

Popis slika

Sl. 1. Iskustva nastavnika okupljenih u kampanji 'ijasamfranjo' s nasiljem u školi	5
Sl. 2. Županije s najvećim postotkom učenika kojima su izrečene pedagoške mjere	9
Sl. 3. Udio ispitanika prema godinama radnog staža	31
Sl. 4. Izloženost nastavnika geografije različitim vrstama nasilja.....	34
Sl. 5. Izloženost nastavnika geografije nasilju prema vrsti počinitelja	35
Sl. 6. Stavovi nastavnika geografije o načinima prevencije nasilja nad nastavnicima u Hrvatskoj	36
Sl. 7. Ispitivanje stavova o doprinosu statusa službene osobe.....	37

Popis tablica

Tab. 1. Prevalencija nasilja nad nastavnicima u različitim državama.....	4
Tab. 2. Pedagoške mjere u Republici Hrvatskoj od 2013/2014. do 2018/2019. školske godine	8
Tab. 3. Pregled kolegija koji omogućuju stjecanje znanja o nasilju i prevenciji rizičnog ponašanja	25
Tab. 4. Osnovna obilježja sugovornika u polustrukturiranim intervjuima.....	32

Popis priloga

Prilog 1. Anketni upitnik

Prilog 2. Polustrukturirani intervju

Prilog 3. Pisana priprema za nastavni sat

Prilog 1. Anketni upitnik

1. Spol: M Ž
2. Škola u kojoj predajete (ukoliko radite u više škola, moguće je odabrati oba odgovora):

OSNOVNA ŠKOLA SREDNJA ŠKOLA
3. Lokacija škole (ukoliko radite u više škola, moguće je odabrati oba odgovora):

GRAD SELO
4. Radni staž:
 - a) 1-5 godina
 - b) 6-15 godina
 - c) Više od 15 godina
5. Jeste li tijekom dosadašnjeg radnog vijeka kao nastavnik geografije doživjeli neki od oblika nasilnog ponašanja?

DA NE
6. U dosadašnjem radu doživio/la sam (moguće je odabrati više odgovora):
 - a) Fizičke napade, gađanje predmetima, guranje
 - b) Uništavanje, krađu osobnih stvari
 - c) Verbalne prijetnje, vrijeđanje, nazivanje ružnim imenima
 - d) Širenje neistina, ismijavanje, ignoriranje, prijetnje inspekcijom/pritužbom ravnatelju
 - e) Vrijeđanje i uznemiravanje porukama, širenje neistinitih informacija, ismijavanje na društvenim mrežama ili drugim internetskim stranicama

- f) Snimanje mobitelom
 - g) Neprimjerene komentare, poruke seksualnog sadržaja
 - h) Ništa od navedenog
 - i) Nešto drugo:
-

7. Tijekom dosadašnjeg rada u školi doživio/la sam nasilje od (moguće je odabrati više odgovora):

- a) Učenika
- b) Kolega
- c) Stručnih suradnika
- d) Ravnatelja
- e) Ništa od navedenog

8. Koji su, prema Vašem mišljenju, glavni razlozi nasilja nad nastavnicima (odaberite 3 odgovora):

- a) Individualne osobine pojedinaca
 - b) Obiteljski faktor
 - c) Pripadnost problematičnim skupinama vršnjaka
 - d) Školski faktori (pristup, organizacija, pravila)
 - e) Nastavnički stil upravljanja učionicom
 - f) Ostalo:
-

9. Što, prema Vašem mišljenju, može doprinijeti poboljšanju trenutnog stanja (odaberite 2 odgovora)?

- a) Promjena zakona
- b) Kvalitetni preventivski program
- c) Kurikularna reforma
- d) Poboljšanje kompetencija za upravljanje razredom
- e) Ostalo: _____

10. Smatrate li da će status službene osobe doprinijeti smanjenju nasilja nad nastavnicima?

DA NE

Prilog 2. Polustrukturirani intervju

Intervju – Protokol

<p>Obrazovanje i zadovoljstvo poslom</p> <p>Namjera ovog seta pitanja je otkriti gdje je sugovornik završio studij, koliko ga je studij pripremio za rad u školi te saznati koliko je zadovoljan poslom.</p>	<p>a) Koliko dugo radite kao nastavnik geografije?</p> <p>b) Gdje ste studirali?</p> <p>c) U kojoj mjeri Vas je fakultet pripremio za rad u školi?</p> <p>e) Koliko ste zadovoljni poslom? Jeste li ikada razmišljali o promjeni karijere? Ako jeste, zašto?</p>
<p>Iskustvo nasilja</p> <p>Cilj je ispitati dosadašnje iskustvo sugovornika s nasiljem u školi i otkriti je li im u tim situacijama pružena podrška kolega, ravnatelja i stručnih suradnika.</p>	<p>a) Jeste li do sada doživjeli nasilno ponašanje učenika? Koliko često se susrećete s nasilnim ponašanjem?</p> <p>b) Što ste sve dosad doživjeli?</p> <p>c) Pamтите li neki događaj koji Vas je posebno uznemirio?</p> <p>d) Kakva su Vam iskustva s roditeljima učenika?</p> <p>e) Jeste li prijavili nasilje, obratili se nekome za pomoć? Ako ne, zašto ne? Ako da, kakva je bila reakcija? Jeste li osjećali podršku?</p>
	<p>a) Što je, prema Vašem mišljenju, uzrok nasilnog ponašanja? Pridonosi li</p>

<p>Čimbenici nasilja</p> <p>Svrha pitanja je saznati mišljenje sugovornika o glavnim uzročnicima nasilnog ponašanja učenika i/ili njihovih roditelja, kakav je njihov odnos s učenicima te kakva je njihova samopercepcija.</p>	<p>škola, njeni organizacijski aspekti i sl. razvoju neprihvatljivih oblika ponašanja? Koliko obitelj i odgoj utječu na ponašanje učenika?</p> <p>b) Smatrate li da je agresivno ponašanje učenika dio odrastanja i normalan dio odgojno-obrazovnog procesa?</p> <p>c) Kako biste opisali svoj odnos s učenicima? Smatrate li da ste pravedni u ocjenjivanju? Tražite li puno od svojih učenika?</p> <p>d) Jeste li ikada sami sebe smatrali krivim za neprimjereno ponašanje učenika? Ako da, zašto?</p>
<p>Posljedice nasilja</p> <p>Namjera je doznati kako su se nastavnici osjećali nakon suočavanja s nasilnim događajima i koliko je to utjecalo na njihovo funkcioniranje.</p>	<p>a) Kako ste se osjećali nakon što ste bili žrtva nasilja? Koliko često osjećate strah? Nesigurnost u školi?</p> <p>b) Kako je to utjecalo na Vaše poučavanje? Na privatni život? Zdravlje?</p> <p>c) Jeste li ikada razmišljali o otkazu?</p>
<p>Prevenција nasilja nad nastavnicima</p>	<p>a) Što je, prema Vama, ključno u prevenciji, na čemu treba raditi da bi se nasilje smanjilo?</p> <p>b) Smatrate li da vlast</p>

<p>Cilj je otkriti što je, prema sugovornicima, ključ prevencije nasilja nad nastavnicima te kako gledaju na rad Ministarstva znanosti i obrazovanja.</p>	<p>poduzima dobre mjere prevencije? c) Koliko će status službene osobe pridonijeti smanjenju nasilja nad nastavnicima?</p>
<p>Kraj intervjua</p>	<p>a) Postoji li nešto što niste rekli, a smatrate bitnim?</p>

Prilog 3. Pisana priprava za nastavni sat

PISANA PRIPREMA ZA NASTAVNI SAT		
Škola		
Ime i prezime	Dajana Kolobarić	
Naziv nastavnog sata	Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi	
Razred	4.	
Tip sata	Obrada	
1. Geografska znanja i vještine	Ishodi učenja	Zadatci kojima ću provjeriti ishode učenja u završnom dijelu sata
	<p>Učenik zna i može:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definirati pojam nasilja - razlikovati oblike i počinitelje nasilja nad nastavnicima - navesti rizične i zaštitne čimbenike nasilja nad nastavnicima - objasniti posljedice nasilja nad nastavnicima - razlikovati pojmove primarna, sekundarna i tercijarna prevencija - analizirati podatke o obilježjima nasilja nad nastavnicima 	<p>Kako definiramo nasilje? Koja je razlika između verbalnog i relacijskog nasilja? Navedi rizične čimbenike nasilja nad nastavnicima.</p> <p>Objasni kako doživljeno nasilje utječe na nastavnika. Što je sekundarna prevencija i kako se ona razlikuje od primarne prevencije? Na temelju analize podataka izdvoji najčešću vrstu nasilja i najčešćeg počinitelja nasilja nad nastavnicima geografije.</p>
2. Kompetencija učiti kako učiti	<ul style="list-style-type: none"> - Usustaviti, izdvojiti bitno - Razvijati vještine čitanja teksta s razumijevanjem - Logički zaključivati i kritički promišljati 	
3. Komunikacijska kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijati sposobnosti usmenog i pisanog izražavanja - Razvijati sposobnosti slušanja - Uključivati se u razgovor, slobodno izražavati misli bez straha od pogrešnih odgovora 	

4. Socijalna kompetencija		<ul style="list-style-type: none"> - Pridržavati se pravila i dogovora - Razvijati suradnju i međusobno uvažavanje radom u skupinama - Razvijati empatiju prema žrtvama nasilja
Tijek nastavnog sata		
Etape sata	Cilj etape	Aktivnosti učenikaⁱⁱ
Uvod (5 min)	provjera predznanja poticanje znatiželje najava cilja nastavnog sata	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici odgovaraju na pitanja: <i>Kako biste vi definirali nasilje? Tko sve može biti žrtva nasilja?</i> <p>Učenici gledaju fotografije poznatih osoba (Rihanna, Tom Cruise i Michael Phelps) koje su bile žrtve nasilja i odgovaraju na pitanja: <i>Što znate o ovim osobama? Što im je zajedničko? Što mislite, tko je od njih doživio nasilje u školi i zašto?</i></p> <p>Učenici zapisuju naslov nastavne jedinice u svoje bilježnice</p>
Glavni dio sata (35 min)	naučiti temeljne pojmove, pojave i procese: nasilje nad nastavnicima, fizičko, verbalno, relacijsko, seksualno i elektroničko nasilje, poliviktimizacija razvijati vještine: - analiza tabličnih podataka i grafičkih prikaza, rad u skupini	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici slušaju izlaganje nastavnika i u svoje bilježnice bilježe natuknice o vrstama nasilja u školi te o obilježjima, oblicima i počiniteljima nasilja nad nastavnicima - Učenici gledaju dijelove video-isječka <i>Teachers under attack as student violence escalates</i> koji prikazuje stvarna iskustva australskih nastavnika - Učenici diskutiraju o video-isječku odgovarajući na pitanja: <i>Što ste saznali u ovome videu? Kakva su iskustva australskih nastavnika? Jesu li, prema vašem mišljenju, iskustva hrvatskih nastavnika drugačija?</i> - Učenici analiziraju tablične podatke i grafičke prikaze o obilježjima i oblicima nasilja nad nastavnicima geografije te navode koliki je udio nastavnika bio izložen nasilju, koji oblik nasilja najčešće doživljavaju i tko su najčešći počinitelji - Učenici se raspoređuju u 3 skupine - Svaka skupina dobiva materijale od nastavnika, sluša upute i rješava zadatke <p>Skupina 1 - Učenici čitaju iskustvo jednog od nastavnika geografije i na temelju pročitane pripremaju kratki skeč u kojem sudjeluju svi članovi skupine. *primjer nasilja roditelja</p> <p>Skupina 2 - Učenici čitaju iskustvo jednog od nastavnika geografije i na temelju pročitane pripremaju kratki skeč u kojem sudjeluju svi članovi skupine. *primjer nasilja</p>

		<p>pedagoginje</p> <p>Skupina 3 – Koristeći dobiveni materijal, učenici smišljaju preventivni program svoje škole</p> <ul style="list-style-type: none"> - Za rad u skupinama predviđeno je 10 minuta - Učenici izlažu rezultate rada u skupinama, predviđeno vrijeme izlaganja svake skupine je maksimalno 5 min
Završni dio sata (5 minuta)	<p>primijeniti naučeno</p> <p>formativno vrednovati</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici usmeno odgovaraju na pitanja za provjeru ishoda - Nastavnik usmeno daje povratnu informaciju o uspješnosti

Plan školske ploče

Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi

Nasilje u školi → nasilje među djecom, nasilje nad djecom i nasilje nad nastavnicima

Nasilje nad nastavnicima – umanjivanje moći i autoriteta, namjera nanošenja štete nastavniku

Posljedice - anksioznost, nesigurnost, nesanica, glavobolje, depresija

Prevenција → primarna prevencija – djeluje na cijelu populaciju prije nego što se određeni problem dogodi

→ sekundarna prevencija - aktivnosti koje su namijenjene osobama koje imaju jedan ili više rizičnih čimbenika za nasilje

→ tercijarna prevencija - usmjerena na učenike koji su prekršili pravila ponašanja i imaju kronične probleme u ponašanju ili učenju

Nastavne metode: metoda razgovora, metoda usmenog izlaganja, neizravna grafička metoda, metoda rada na tekstu

Oblici rada: frontalni rad, rad u skupini, samostalni rad

Nastavna sredstva i pomagala: računalo i LCD projektor, PPT prezentacija, video-isječak, tablični prikaz prevalencije nasilja nad nastavnicima u različitim zemljama, dijagram o izloženosti nastavnika geografije različitim vrstama nasilja, dijagram o izloženosti nastavnika geografije nasilju prema vrsti počinitelja

Popis literature i izvora za učitelja/nastavnika:

Matas, M., 1998. *Metodika nastave geografije*, HGD, Zagreb

Kolobarić, D., 2020: *Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi*, Diplomski rad, PMF, Zagreb

Popis priloga:

Prilog 1. PPT prezentacija: Iskustvo nastavnika geografije s nasiljem u školi

Prilog 2. Zadatci za rad u skupinama

Skupina 1.

Pročitajte priloženi tekst samostalno, a nakon čitanja, u dogovoru s članovima skupine podijelite uloge. Pripremite kratki skeč, u trajanju do 5 minuta!

'Imala sam jednu učenicu, odlična je bila. Bila je 8. razred, inače ovako super dijete. Sjećam se, radili smo timski rad i trebalo je izložiti plakate. Ja nju prozovem, ona ustane i kaže neću pred cijelim razredom. Znam da zna, a ona kaže neću, nisam ništa naučila. Gledala sam kad je radila, čula sam šta govori jer, normalno, pratiš ih dok rade. I sad pazi, cijeli razred tajac! Ja joj kažem molim te pa nećemo sad cirkusirati, znam da znaš, a ona meni onako po originalu svašta izgovori pred cijelim razredom. Zašutila sam taj tren, čekala da cijeli razred reagira. Sreća u tom svemu je bila ta što je zazvonilo. Međutim, ja sam nju zaustavila i zamolila da ostane samo malo u razredu, ali ona se odupirala i dalje, govorila kako ja nemam pravo nju zadržavati i, bez obzira na moje molbe, okrenula se i otišla van. Tada sam vidjela da ne mogu ništa sama, bez obzira što smo ostale jedan na jedan, što znači da moram uključiti pedagošku službu. Objasnila sam što se dogodilo i vratila se na nastavu, nisam mogla ostati. Pedagoginja je s njom porazgovarala i tog istog dana učenica dolazi gore k meni u razred i kaže oprostite što sam se onako ponašala, ja sam taj tren bila skroz isključena, moji roditelji su se jutros rastali. To je nešto što mi ne znamo, znači ne možeš na prvu reagirati. Mogla sam i ja sad reagirati na nju kako se to ponašaš, kakve su to riječi i slično. Moraš se zaustaviti, pričekati, vidjeti šta je u pozadini toga svega.' (Doris)

Skupina 2.

Pročitajte priloženi tekst samostalno, a nakon čitanja, u dogovoru s članovima skupine podijelite uloge. Pripremite kratki skeč, u trajanju do 5 minuta!

'Kada sam počela raditi, pedagoginja je imala kćer u 4. razredu i po tom programu se učila RH. Bio je sat usmenog ispitivanja, prozvala sam ju i pitala barem 3 puta više pitanja nego što pitam ostale učenike. Ona je stajala pred pločom, vidiš da nije pogledala knjigu, a pogled kao ono isповраćat ću se koliko mi je zlo. Svi u razredu šute jer znaju čija je. Sat je završio, otišla sam u zbornicu i čim sam ušla, odma' zovu hitno u kancelariju jer pedagoginja zove. Došla sam tamo, a ona meni odma' s vrata kaže zašto ti mene mrziš, ti se meni osvećuješ preko djeteta! Svašta mi je rekla! Meni je bilo dosta, otišla sam van jer je to strašno! Možda nisam trebala izaći, ali me toliko izbacilo iz takta da u tom trenutku nisam razmišljala. Nije bila na satu i ne zna šta se dogodilo. Tu je hrpa druge djece, prema svima treba biti isto. Mene ne zanima tko je čiji, tko je kome mama, tata. Ja sam ovdje da ih nešto naučim, a ocjena postoji i za one koji ne znaju'. (Marija)

Skupina 3.

Pročitajte priloženi tekst o prevenciji nasilja i osmislite preventivni program svoje škole. Preventivni program treba sadržavati konkretne preventivne mjere na sve tri razine, a u njegovoj izradi sudjeluju svi članovi skupine.

Prevenција predstavlja skup mjera i najčešće se razmatra na tri razine, odnosno razlikuje se primarna, sekundarna i tercijarna prevencija (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012), a Espelage i dr. (2013) ističu da je učinkovito djelovanje na ponašanje učenika prema nastavnicima moguće jedino djelovanjem na sve tri navedene razine. Primarna prevencija ciljano djeluje na cijelu populaciju prije nego što se određeni problem, u ovom slučaju nasilje nad nastavnicima, dogodi. Svrha primarne prevencije je informiranje i podizanje svijesti roditelja, nastavnika, djece i ostalih građana o raširenosti problema nasilja nad nastavnicima i potrebi sprječavanja nasilja u školi i izvan nje. Glavni nositelji prevencije su država i lokalne zajednice putem vladinih i nevladinih organizacija te institucija (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Dakle, ona obuhvaća i učenike koji nemaju bihevioralne probleme. Primarna prevencija treba se usmjeriti na unaprjeđenje školskih normi, školskog okruženja i kreiranje pozitivne školske kulture, čime bi se poboljšao opći uspjeh svih učenika u školi, a ujedno i smanjila viktimizacija nastavnika (Espelage i dr., 2013). Sekundarna prevencija obuhvaća aktivnosti koje su namijenjene osobama koje imaju jedan ili više rizičnih čimbenika za nasilje (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Durlak i dr. (2011 prema McMahon i dr., 2017) ističu da je rad u skupinama, uz provođenje socio-emotivnog učenja, jedan od načina stvaranja prosocijalnog razreda jer se na taj način učenike poučava kako regulirati emocije, kontrolirati reakcije, kvalitetnije komunicirati i sl. Konačno, tercijarna prevencija usmjerena je na učenike koji su prekršili pravila ponašanja i imaju kronične probleme u ponašanju ili učenju.
